

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Про відзначення державними нагородами України з нагоди
14-ї річниці незалежності України
(Витяг)

За значний особистий внесок у соціально-економічний, науковий та культурний розвиток України, вагомі трудові здобутки та активну громадську діяльність

ПОСТАНОВЛЯЮ:

Присвоїти почесні звання:
„ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ”

ГАРАЩЕНКО Олені Миколаївні – директоріві Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д.І. Чижевського

ГОЛУБ Ірині Станіславівні – завідувачу відділу Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки

НЕДІЛЬКО Ларисі Володимирівні – заступникові директора Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара

Президент України В. Ющенко

м. Київ
23 серпня 2005 року
№ 1193/2005

Уряд, кур'єр.– 2005.– 2 верес.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Про першочергові завдання щодо впровадження
новітніх інформаційних технологій
(Витяг)

З метою створення належних умов для прискорення економічного та соціального розвитку України, суттєвого поліпшення умов життя людей, забезпечення відкритості і прозорості функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, реалізації конституційних прав громадян в інформаційній сфері **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

Кабінету Міністрів України забезпечити:

1) протягом 2005-2006 років:
вжиття заходів до створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед, з питань охорони здоров'я, освіти, науки, культури, довкілля;

2) до 2010 року:
створення в електронній формі фондів архівів, бібліотек, музеїв та інших закладів культури, формування відповідних інформаційних систем, зокрема, з української історії, культури, народної творчості, сучасного мистецтва, а також забезпечення широкого доступу населення до таких систем;

Президент України В. Ющенко

м. Київ
20 жовтня 2005 року
№ 1497/ 2005

Уряд, кур'єр.– 2005.– 1 листоп.

Головний редактор:

Тамара Вилегжаніна

Редакційна колегія:

О.Александрова; Л.Бейліс (*заст. головного редактора*); В.Бабиш, канд. іст. наук; С.Басенко; В.Борисенко, д-р іст. наук; Ю.Ворона (*секретар*);

В.Ільганаєва, д-р іст. наук; В.Загуменна, канд. пед. наук; Т.Ківшар, д-р іст. наук; С.Кулешов, д-р іст. наук; Н.Кушнарченко, д-р пед. наук; Т.Левченко, д-р пед. наук; О.Олексюк, д-р пед. наук;

В.Пашкова, канд. пед. наук; Л.Петрова, канд. пед. наук; З.Савіна; В.Скнар, канд. пед. наук; М.Слободяник, д-р іст. наук, чл.-кор. Міжнародної академії інформатизації; В.Халецький; І.Цуріна,

А.Чачко, д-р пед. наук, дійсний член Міжнародної академії інформатизації

Комп'ютерний набір:

Леонід Бейліс, Юрій Ворона

Редактори:

Світлана Басенко, Наталія Маслова

Художник Роман Чудновський

Верстка та фото для обкладинки

Олексія Остистого

Журнал заснований

Національною парламентською бібліотекою України

Реєстраційний № KB 3254

Посилання на видання обов'язкові.

За зміст рекламних оголошень редакція відповідальності не несе.

Редакція залишає за собою право літературного редагування і скорочення статей. Редакція може опублікувати матеріали, не поділяючи точку зору автора.

Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 1
Тел.: (044) 278-84-21

Факс: (044) 278-85-12

E-mail: planeta@nplu.kiev.ua

© Національна парламентська бібліотека України, 2005

Підписано до друку 09.11.2005.

Формат 60x84/8. Папір офсет.

Друк офсетний. Обл.-друк. арк.18,5

Наклад 1900 прим. Зам. 120.

Віддруковано в Нац. парлам. б-ці України спільно з тов. «ПОЛІГРАФ»

Зміст

- Укази Президента України**
4 **Вилегжаніна Т.** Публічні бібліотеки України в інформаційному просторі: правові аспекти діяльності
- 7 **Ашаренкова Н.** Обслуговування користувачів з особливими потребами в публічних бібліотеках. Послуги, що стають реальністю для України
- 12 **Амельченко Ю.** Регіональний інформаційний портал Одеської ОУНБ ім. М. Грушевського і реалізація регіональної політики
- 14 **Ярошенко Т.** Управління колекціями електронних журналів: нова роль бібліотек у створенні інформаційного освітньо-наукового простору України
- 19 **Розколуца Н.** Електронна доставка документів і авторське право
- 21 **Важлива зустріч**
- 22 **Тітова Н.** Клуб "Ріднограй" у Дніпропетровській ОУНБ
- 25 **Ільчук Л.** Центр краєзнавчої роботи
- 26 **Луцінос М.** Авторитетний контроль
- 28 **Бабій Л.** Бібліотека – територія толерантності.
- 29 **Шемаєва Г.** Транспортування знань каналами інформаційного забезпечення науки
- 31 **Басенко С.** Інформаційні ресурси: Створення, використання, доступ
- 35 **Інформація про дисертації**, захищені у 2003-2004 рр. за спеціальністю 07.00.08 "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство"
- 36 **Пашкова В.** Шкільні бібліотеки: нове бачення
- 37 **Гамалій Г.** Нове бібліографічне видання
- 38 **Бейліс Л.** Свято в Національній парламентській
- 39 **Остапенко Т.** Державна наукова медична бібліотека – 75 років діяльності на ниві охорони здоров'я
- 40 **Дікалова Л., Кляцька А.** Запорізькій обласній науковій медичній бібліотеці – 60!
- 40 **Вітаємо ювілярів** [С. Завадську, Т. Новальську]
- 42 **Пам'яті Р.Й. Целінського**
- 42 **Наші автори**

Інформаційний бюлетень.

Постанови Кабінету Міністрів України

Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для випуску книжкової продукції за програмою "Українська книга"

Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 [Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери]

З 10 листопада 1999 року журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата історичних наук

Автор, торкаючись суті законодавчих актів, що впливають на діяльність бібліотек України, акцентує увагу на тому, що цим установам необхідно функціонувати у правовому полі, чітко дотримуючись норм законів та використовуючи нормативно-правові акти, захищати себе у правовому аспекті

СУЧАСНУ цивілізацію та перспективи її подальшого розвитку характеризують такі поняття, як «інформаційний простір», «інформаційне суспільство», «інформаційні технології», а ступінь суверенітету держави визначає надзвичайно важливе політичне поняття – «державний інформаційний простір».

Якщо сьогодні держава не забезпечить використання інформаційного простору в своїх інтересах та інтересах своїх громадян, то він буде використаний проти неї самої.

Одним із суб'єктів інформаційного простору держави є бібліотека, яка відіграє виключно важливу роль у становленні інформаційного суспільства. Тому в економічно розвинених країнах світу бібліотеки отримують вагому підтримку держави.

В Україні сформувалася система закладів інформаційно-документної сфери, діяльність яких спрямовано на придбання, створення, накопичення та використання інформаційних ресурсів. Так, існує система бібліотек, що нараховує майже 21 500 закладів різних типів і форм власності із загальним фондом 545 млн. прим. документів (без урахування шкільних бібліотек, яких приблизно 22 тис., їхній фонд становить 292 млн. прим.). Найбільш вагомою її складовою є мережа публічних бібліотек системи Міністерства культури і туризму України (18,5 тис. установ). В їхньому розпорядженні знаходяться 54 відсотки документів від загального бібліотечного фонду. Практично кожний третій громадянин України є користувачем публічних бібліотек.

Не ставлячи за мету дати характеристику стану українських бібліотек, хочу лише зазначити, що ст. 4 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає основою державної політики в галузі бібліотечної справи реалізацію прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності інформації та культурних цінностей. Закон також зобов'язує державу фінансувати створення інформаційних мереж і телекомунікаційних систем для інформаційного обміну, входження у світові глобальні комп'ютерні мережі та стимулювати інтеграцію бібліотек України у світовий інформаційний простір.

Протягом останніх 10-15 років українські бібліотеки поступово впроваджують у свою практику інформаційні технології. Але цей процес через брак фінансових ресурсів здійснюється надто повільно. І, на

жаль, скористатися новими послугами бібліотек можуть здебільшого жителі столиці та обласних центрів.

Дещо покращило ситуацію відкриття у 76 публічних бібліотеках різних регіонів 92 Інтернет-центрів, кожний з яких пропонує користувачам не менше п'яти робочих станцій, підключених до Світової комп'ютерної мережі, консультації та навчання методики пошуку в ній. Це переможці конкурсів проєктів «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)», «Вікно в Америку». Серед них значна кількість районних, є і сільські бібліотеки. Зокрема, вперше в Україні можливість користуватися Інтернетом отримали відвідувачі бібліотек сіл Синьків і Товсте Заліщинського району Тернопільської області. Реалізація проєктів стала можливою з 2001 року за фінансової допомоги Посольства США в Україні. Його Відділ преси, освіти та культури підтримує в областях України також 16 центрів «Вікно в Америку». На базі ОУНБ за фінансового сприяння Міжнародного фонду «Відродження» реалізується проєкт «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек».

Будь-яка діяльність в інформаційному середовищі регулюється рядом законів, підзаконних нормативно-правових актів та міжнародних угод, до яких приєдналася Україна. Але для бібліотек, на жаль, більшість із них залишаються TERRA INCOGNITA. Причин цього декілька: і відсутність у штатах бібліотек юристів, і низький рівень правової культури, що є, до речі, проблемою загальнодержавною, і просто небажання кардинальних змін. Тому, функціонуючи в інформаційному просторі, бібліотеки порушують чинне законодавство, часто навіть не усвідомлюючи того.

На наш погляд, настав час актуалізувати процеси формування правової культури в бібліотечному середовищі, проаналізувати законодавство щодо інформаційної сфери в контексті функціонування бібліотек.

Хочу зосередити вашу увагу лише на основних аспектах, які суттєво впливають на діяльність бібліотек в інформаційному середовищі.

Основні принципи та напрями розвитку інформаційного суспільства окреслені в Окінавській Хартії

Т. Вилегжаніна

Глобального Інформаційного Суспільства, Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх», матеріалах Всесвітнього саміту ООН з питань розвитку інформаційного суспільства та ін. У зазначених документах підкреслюється, що інформаційні технології повинні слугувати забезпеченню сталого економічного зростання, підвищенню суспільного добробуту, укріпленню демократії, захисту прав людини. Вказані міжнародні акти виділяють бібліотеки як базові установи для реалізації поставлених цілей.

Зокрема, в Окінавській Хартії Глобального Інформаційного Суспільства, прийнятій у 2000 р. керівниками країн «великої вісімки», ставляться такі стратегічні завдання:

- заохочення до встановлення сприятливих ринкових умов для безперешкодного надання населенню всіх можливих послуг телекомунікації;
- пошук додаткових можливостей, включаючи доступ через засоби, відкриті для широкої публіки;
- надання пріоритету у діяльності щодо покращання доступу до Інтернету, особливо у відсталих міських, сільських та віддалених районах;
- сприяння подальшому розвитку «дружніх», «вільних від перешкод» технологій, включаючи мобільний доступ до Інтернету, а також широкому використанню безкоштовного загальнодоступного інформаційного наповнення та відкритих для всіх користувачів програмних засобів з дотриманням при цьому прав інтелектуальної власності.

Того ж 2000 року Україна підписала Меморандум про взаєморозуміння з Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії. Цей міжнародно-правовий акт визначив умови співпраці України та Європейського Союзу щодо розвитку інформаційного суспільства в нашій країні.

У Національній програмі інформатизації, що затверджена Законом 1998 року, закріплено юридичне визначення понять: «база даних», «інформаційна послуга», «інформаційна технологія», «інформаційний продукт», а також окреслено стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб українського суспільства. Визначено також функції органів державної влади у процесі інформатизації, зокрема:

- захист авторського права на бази даних і програми, що створені для потреб інформатизації та особистої інформації;
- встановлення стандартів, норм і правил використання засобів інформатизації;
- забезпечення доступу громадян та їхніх об'єднань до інформації органів державної влади та місцевого самоврядування, а також до інших джерел інформації;
- державне регулювання цін і тарифів на використання телекомунікаційних та комп'ютерних мереж для потреб інформатизації у бюджетній сфері, а також забезпечення інформаційної безпеки держави.

Таким чином, Національна програма інформатизації визначає основні завдання та напрями діяльності держави щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Функціонування ж суб'єктів інформаційного простору, в тому числі і бібліотек, підпорядковується ряду нормативно-правових актів. Зокрема, це закони України «Про інформацію» (1992), «Про науково-технічну інформацію» (1993), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (у редакції 2005 р.), «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003), «Про авторське право і суміжні права» (1996).

Важливим аспектом діяльності бібліотек є те, що, використовуючи інформаційні технології, вони створюють як цифрові копії паперових документів, так і електронні документи, електронні каталоги та бази даних, надають послуги з електронної доставки документів.

Щодо можливостей розвитку послуг з електронної доставки документів, а також створення електронних копій друкованих видань існують суттєві законодавчо закріплені обмеження, рахуватися з якими бібліотеки зобов'язані.

Йдеться про норми Закону України «Про авторське право і суміжні права», що гарантують захист авторських прав. Автор чи особа, яка такими правами володіє, має виключне право на використання твору, а також на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Крім того, хочу звернути увагу ще на 2 нормативні акти – це рекомендації Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 10.06.2004 р. № 04-5/1107 та оглядовий лист Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про інтелектуальну власність» від 14.01.2002 р. № 01-8/31.

Цими документами закріплено положення про те, що твори, розміщені у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного використання, є їхнім відтворенням, а тому такі дії потребують згоди автора. І це необхідно враховувати у процесі створення електронних бібліотек та публікації на сайтах бібліотек творів із їхніх фондів.

Таким чином, створити електронну (цифрову) копію друкованого документа, який охороняється авторським правом, можна лише з дозволу автора чи іншої особи, яка володіє авторським правом, зокрема, за домовленості щодо сплати автору грошової компенсації за використання твору.

У багатьох зарубіжних країнах ця проблема вирішується шляхом ліцензування, для чого існують відповідні інституції, але в Україні такого досвіду немає. Добрі наміри створити електронну бібліотеку можуть призвести до порушення закону.

Національна парламентська бібліотека України має певний досвід зі створення електронних до-

кументів. Враховуючи положення законодавства щодо охорони авторських прав та завдання бібліотек стосовно збереження надбань людства для прийдешніх поколінь, ми розпочали реалізацію проекту зі створення фонду електронних видань. Об'єктом нашої уваги стали рідкісні і цінні видання україніки (у т.ч. українська екстеріорика) з фондів НПБ України, що перейшли у суспільне надбання і на які вже не розповсюджується авторське право. Протягом 2005 року оцифровано понад 40 видань (це близько 10 тис. сторінок).

Для оцифрування відбиралися, в першу чергу, документи на кислотному папері, поганого фізичного стану – такі, що не підлягають реставрації. Деякі із зазначених видань, зокрема довідник «Весь Київ» за 1913 р. (1004 с.), було просто врятовано від знищення часом і в подальшому вони можуть існувати лише в електронній формі. Здійснює оцифрування документів спеціальна служба на сканері (виробник – Мінолта), придбаному в рамках Програми збереження бібліотечних та архівних фондів. Розроблено Положення про службу репрографії та оцифрування документів, де передбачено діяльність за двома напрямками: переведення документів, що знаходяться в бібліотеках та архівах, з традиційних носіїв на інші друковані носії (ксерокопії), а також на мікроносії – мікрофільми, магнітні та оптичні диски, що дасть змогу зберегти оригінальність текстів, зменшити можливість знищення їх під час користування та при виникненні екстремальних ситуацій. Функцією даної служби є також виконання ремонтно-палітурних робіт із частковою реставрацією окремих аркушів документів.

Таким чином, сьогодні в бібліотеці створюється електронний страховий фонд.

Подібні проекти реалізуються також у ряді інших українських бібліотек. Але цей процес відбувається досить спонтанно, бібліотеки не координують своїх дій у цьому напрямі, на жаль, відсутня єдина концепція створення **електронних бібліотечних фондів**. І це проблема, в першу чергу, не бібліотек, а держави. На превеликий жаль, Україна перебуває в числі найвідсталіших країн щодо реалізації цього питання. До речі, японську національну електронну бібліотеку було започатковано 1989 року. Її загальна вартість становить понад 500 млн. доларів. У 1995 році почала створюватися німецька електронна бібліотека, у 1997 – французька. Бібліотека Конгресу США ініціювала проект «Американська пам'ять». Міністерства культури країн ЄС, Росії та Ізраїлю реалізують проект „Мінерва” з оцифрування культурної та наукової спадщини. У 2004 році компанією Google розпочато масштабний 6-річний проект щодо оцифрування 15 млн. книг із фондів бібліотек США та Великобританії. Вже цього року країни Євросоюзу оголосили про початок створення спільної електронної бібліотеки. Тому нас турбує, що Україна залишається осторонь таких грандіозних перетворень.

На межі XX і XXI століть відбувалися дуже швидкі зміни концепції розвитку суспільства: комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство і суспільство, побудоване на знаннях.

Саме з другої половини 90-х років, на етапі інформаційного суспільства, інформація почала відігравати роль товару, який можна було купити і продати. Для передових країн світу – це вже звична практика, можна сказати, вчорашній день.

Україна ж, яка за оцінками фахівців знаходиться на етапі формування комунікаційного суспільства, лише привчається до того, що інформація – це товар. І українські бібліотеки ще навчаються продукувати такий специфічний товар, у першу чергу – бази даних, які створюються в них.

За Законом України «Про авторське право і суміжні права», база даних – це сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці й складові частини якої є доступними індивідуально. Вони можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних (комп'ютерів) чи інших засобів.

Норми законів України «Про інформацію» та «Про авторське право і суміжні права», «Про бібліотеки і бібліотечну справу» дають можливість бібліотекам встановлювати режим користування власними базами даних та іншими об'єктами права інтелектуальної власності. Потрібно лише такий об'єкт ввести в господарський обіг як нематеріальний актив. Регулюється це питання відповідними нормативними актами, зокрема, Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», наказом Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 р. № 732. Тобто існує нормативна база, яка регулює діяльність бібліотек зі створення та використання власних інформаційних продуктів. Бібліотекам потрібно лише проявити ініціативу та оперативність і заявити про себе як про важливу ланку інформаційного простору.

На превеликий жаль, українські бібліотеки є аутсайдерами тих перетворень, що реалізуються світовою бібліотечною спільнотою. Тому нам реально загрожує роль залежних користувачів чужих знань і технологій. А з таким суб'єктом інформаційного простору у світі не дуже рахуються.

У ситуації, що склалася, терміново необхідні державна концепція та програма розвитку бібліотечної справи. І їхня розробка має стати невідкладним завданням Міністерства культури і туризму України, Української бібліотечної асоціації. Але багато що залежить і від нас, фахових бібліотекарів, від нашого професіоналізму та ініціативи. І ще: бібліотеки не лише повинні вміти захистити себе в правовому сенсі, але й функціонувати у правовому полі, чітко дотримуючись норм законів та уміло застосовуючи нормативно-правові акти у своїй діяльності.

ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕКАХ. ПОСЛУГИ, ЩО СТАЮТЬ РЕАЛЬНІСТЮ ДЛЯ УКРАЇНИ

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ: АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті окреслюються теоретичні аспекти проблеми обслуговування людей з особливими потребами у публічних бібліотеках і підходи до її вирішення, узагальнюються зміни в діяльності загальнодоступних бібліотек України за роки незалежності

ОДНИМ із завдань демократичного суспільства є допомога соціальній інтеграції людей з обмеженими можливостями. Важливу роль у цьому процесі відіграють публічні бібліотеки. Вони надають освітні, інформаційні, культурні послуги всім верствам і віковим групам населення, створюють для них рівноправне інформаційно-бібліотечне середовище. Відмінною рисою є соціальна спрямованість у діяльності цих закладів, що виявляється також у підвищеній увазі до людей з особливими потребами через фізичні вади.

Увага до пересічної людини за місцем її проживання дозволяє оперативно реагувати на інформаційні потреби, пов'язані з навчанням, професійною, громадською, побутовою, дозвіллевою та іншими сферами повсякденного життя, здійснювати бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами у зручний для них час і у доступних формах. Крім цього, відвідування публічної бібліотеки, участь у культурних програмах різного змісту збагачує їхній життєвий і читацький досвід, розширює світогляд, виводить за межі групової ізоляції у спілкуванні. Водночас використання сучасних інформаційно-бібліотечних технологій створює нове поле для міжособистісної комунікації, інтелектуальної, творчої праці.

Все це має важливе значення для адаптації людей з фізичними вадами до мінливих умов сьогодення, їхньої соціальної і культурної реабілітації (відновлення здатності людини до життя в соціальному середовищі, трудової діяльності у межах існуючих психофізичних можливостей, спроможності творити та споживати культурні цінності), певної психологічної компенсації функціональних обмежень шляхом підвищення власної активності, збільшення самостійності, впевненості у своїх силах.

Про необхідність обслуговування людей з особливими потребами в публічних бібліотеках йдеться у численних міжнародних документах. У „Маніфесті ЮНЕСКО про публічні бібліотеки” (1994) зазначено, що „особливі види послуг чи матеріалів повинні надаватися тим особам, котрі з якихось причин не можуть користуватися звичайними послугами чи документами...” [1, 38]. Цю думку було підтверджено в рекомендаціях з реформи законодавства для публічних бібліотек країн Центральної Європи (1994) [1, 56].

У „Копенгагенській декларації про публічні бібліотеки” (1999) наголос зроблено на стратегічних завдан-

нях публічних бібліотек „удосконалювати якість життя і демократичні можливості громадян інформаційних суспільств шляхом надання вільного і рівноправного доступу до високоякісної інформації” [1, 41]. Прихильність до цих поглядів було підтверджено на міжнародній конференції (2004), присвяченій проблемам розвитку публічних бібліотек у ХХІ ст., в якій взяли участь бібліотечна громадськість, представники урядів, місцевої влади різних країн Європи. В прийнятій резолюції зазначалося, що публічна бібліотека є цінною, незамінною установою, що забезпечує демократичний доступ до інформації кожній людині [2, 4].

У „Керівництві ІФЛА/ЮНЕСКО з розвитку служби публічних бібліотек” (2000) підкреслювалося, що організація обслуговування людей з фізичними і сенсорними вадами повинна передбачати надання матеріалів у зручному форматі (книги, набрані шрифтом Брайля, „озвучені книги” для сліпих), застосування пересувних бібліотек, спеціального обладнання, нової техніки і технології (синтезаторів мови, адаптованих каталогів, доступу до Інтернету в режимі реального часу для тих, хто проживає у віддаленій місцевості чи прикутий до ліжка, тощо) [3, 42-43].

У рекомендаціях європейського проекту PULMAN (2002), мета яких полягала у сприянні входженню публічних бібліотек в електронну еру, окремий розділ присвячено обслуговуванню дорослих і дітей із фізичними, чуттєвими та пізнавальними обмеженнями. В ньому окреслено групу питань (фізичний та інтелектуальний доступ, підготовка бібліотечного персоналу), від вирішення яких залежить доступність друкованої та електронної інформації, розвиток і стабільність послуг для осіб із особливими потребами в публічних бібліотеках Європи [4, 28-56].

Така увага світової спільноти зумовлена тим, що в країнах Західної Європи, США тривалий час формувалася традиція обслуговування вищезазначеної категорії не тільки в спеціальних, а й публічних бібліотеках. Вона базувалася на переконанні, що кожна з цих бібліотек доповнює роботу одна одної, а тісна співпраця збільшує можливості людей з фізичними вадами у доступі до інформації, освіти, в особистому розвитку.

Для незалежної України проблема обслуговування людей з особливими потребами у публічних бі-

Н. Ашаренкова

бліотеках є принципово новою з огляду на її постановку та підходи до вирішення у світовій бібліотечній практиці. Одна з причин полягає в тому, що в радянські часи людей з вадами зору, мови, слуху, руху, розумових здібностей обслуговували лише спеціальні бібліотеки Українського товариства сліпих (УТОС) і Українського товариства глухих (УТОГ), книгозбірні корекційних шкіл і спеціальних навчально-виховних закладів, санаторіїв, медичних установ. Це дозволяло більш повно враховувати їхні потреби в отриманні інформації на спеціальних носіях, надавати її у відповідних формах залежно від наявних функціональних порушень, підготувати для роботи з цією категорією користувачів бібліотечний персонал (як правило, вже у стінах бібліотеки).

Тому у свідомості працівників тодішніх масових бібліотек утвердилася думка, що ці групи населення не входять у сферу їхньої професійної відповідальності. Хоча треба віддати належне, що вони накопичили певний досвід нестационарного обслуговування інвалідів Великої Вітчизняної війни і праці, бібліотечного патронування тих, хто проживав у сільській місцевості. Однак у нових історичних умовах надання бібліотечних послуг повинно здійснюватися на іншому рівні (організаційному, змістовному, технічному, технологічному) і з інших позицій – побудови демократичної, соціальної держави.

Незважаючи на актуальність, проблема обслуговування людей з особливими потребами у публічній бібліотеці не отримала ґрунтовного висвітлення ні в теоретичній, ні в практичній площині. На сторінках фахових періодичних видань вона розглядалася на рівні прикладів роботи вітчизняних і зарубіжних публічних бібліотек з різними групами людей з обмеженнями, деяких нововведень у методиці надання їм послуг.

У публікації Н. Завальної [5] здійснено спробу визначити проблеми, пов'язані з обслуговуванням цієї категорії користувачів, у тому числі в загальнодоступних бібліотеках України. Втім, зроблені автором висновки не є переконливими, оскільки основну увагу було зосереджено на вивченні роботи спеціальних бібліотек для сліпих.

Не стала вона предметом обговорення й на представницьких зібраннях українських науковців і практиків. Хоча на міжнародній науково-практичній конференції „Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє” (1997) і всеукраїнській науково-практичній конференції „Бібліотека. Інформація. Суспільство” (1998) питання обслуговування людей з особливими потребами було порушено, але в одній доповіді і стосовно мережі бібліотек для сліпих УТОС [6].

Актуальність проблеми посилюється тим, що в Україні постійно зростає кількість людей з фізичними вадами. Якщо наприкінці 1992 р. їх нараховувалося 2 033, 5 тис. чол. [7, 211], то на початку 2001 р. вони склали 2 597,5 тис. чол. [8, 494]. Отже, їхня чисельність збільшилася на 564 тис. чол. і, як свідчать дані статистики, надалі має тенденцію до зростання.

У спеціальній літературі бібліотечне обслуговування вищезазначеної категорії людей розглядається як „діяльність системи бібліотек, що спрямована на повне задоволення потреб людей з обмеженими можливостями в книгах та інших джерелах інформації” [10, 11]. Його початковим етапом є виявлення потенційних користувачів, котрі живуть, працюють, отримують освіту в територіальних межах діяльності публічної бібліотеки. Для цього необхідно встановити контакти із службами соціальної допомоги населенню, громадськими організаціями інвалідів, спеціальними бібліотеками, підприємствами, навчальними закладами і отримати від них загальні відомості, які надалі розширити шляхом бесід, телефонного опитування, анкетування.

Соціологічне дослідження дозволить з'ясувати питання: чи користуються люди з обмеженими можливостями (діти, молодь, дорослі) бібліотеками взагалі і якими, чи задовольняють бібліотеки їхні інформаційні потреби та інтереси як особистості і читача (повністю, частково, зовсім не задовольняють), чи знайомі вони із своїм правом на користування публічною бібліотекою і які послуги хотіли б отримати тощо.

Для відповіді на останнє запитання бібліотекарі можуть самі запропонувати перелік послуг у вигляді рекламної закладки, інформаційної листівки, путівника чи буклету. Подібна практика поширена і за кордоном.

Отриману інформацію доцільно узагальнити у вигляді картотеки, матеріали якої стануть у пригоді в подальшій роботі. Вона може містити прізвища осіб за абеткою, відомості про їхні захворювання (групу інвалідності), вік, адресу проживання, телефон, місце роботи та навчання, освіти, інформаційні потреби, читачські запити, захоплення, наявність спеціальної техніки, обладнання (для інвалідів по зору), користування іншими бібліотеками, а також щодо тих, хто опікується ними, та ін. Деякі бібліотеки почали формувати ці дані в електронну базу даних як більш зручну для користування форму.

Так встановлюється реальна аудиторія користувачів, які потребують уваги працівників публічних бібліотек, визначаються доцільні форми їхнього обслуговування і види спеціалізованих послуг, напрями, обсяг роботи, можливі сфери співпраці та ін. Це дозволяє окреслити поточні й перспективні завдання, спрямувати і об'єднати зусилля зацікавлених установ та організацій на їхнє вирішення.

Стационарне обслуговування людей з фізичними вадами у публічних бібліотеках України в останній час здійснювалося переважно на загальних умовах – через абонементи і читальні зали, довідково-бібліографічний відділ. Для цієї категорії користувачів було передбачено особливі права, додаткові пільги: позачергове обслуговування, замовлення книг і надання довідок телефоном, складання тематичних списків, добірок літератури відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу»» (2000, розділ VI, ст. 20), „Типових правил користування бібліотеками в Україні” (2001, пункт 2.12).

Наприкінці 1990-х років деякі ЦБС здійснили спробу виділити у своїй структурі окремі підрозділи (відділи, сектори) для постійної роботи з користувачами з особливими потребами. Вибір традиційного чи нового варіанта стаціонарного обслуговування залежить від реальної аудиторії відвідувачів бібліотеки, її матеріально-технічної бази, штату, територіального розташування спеціальних бібліотек та інших умов.

Так, наприклад, якісно високий рівень надання послуг продемонстрував Бібліотечний центр інформації та релаксації для дітей-інвалідів ЦБ ЦБС для дітей м. Миколаєва. Це стало можливим завдяки комплексному підходу до організації роботи в цілому: створенню у фонді тематичних циклів, а в довідковому апараті – предметизованих рубрик, електронної бази даних з проблем інвалідності; вивченню індивідуальних інформаційних потреб та читацьких запитів; наданню сервісних послуг (довідки по телефону, копіювання статей за попередніми замовленнями та навчальними програмами на CD-ROM та ін.); багатій палітрі дозвілєвих заходів; організації спілкування дітей за допомогою електронної пошти; виділенню функціональних зон для відпочинку й психологічного розвантаження; поєднанню стаціонарних і нестаціонарних форм, консультативної та інформаційної допомоги батькам, вихователям, вчителям; стійким горизонтальним зв'язком із зацікавленими установами і організаціями.

Для членів родин дітей-інвалідів, опікунів, учителів спецшкіл, інтернатів, соціальних працівників було сформовано цільовий фонд з питань правового захисту цієї категорії жителів, реабілітації, педагогіки, логопедії, психології, соціальної роботи, фітотерапії, нетрадиційних методів лікування, оздоровлення, організації домашнього навчання.

Необхідно зазначити, що організація Центру стала логічним підсумком кількарічної і багатоаспектної роботи ЦБС, що проводилася згідно з розробленою програмою «Глибина екологія особистості дитини». Її мета полягала у залученні дітей з особливими потребами до читання, розширенні можливостей спілкування з ровесниками, допомозі в отриманні освіти, розвитку творчих здібностей, прискоренні соціально-культурної інтеграції. Програма охоплювала різні групи дітей-інвалідів: прикутих до ліжка, тих, які знаходилися на довгостроковому лікуванні та в центрі соціальної реабілітації, учнів спеціалізованих інтернатів і класів. Накопичений досвід, зміцнена матеріально-технічна база, фахове зростання працівників стали підґрунтям для створення спеціалізованої структури з обслуговування цієї категорії дітей.

Підтвердженням доцільності такого підходу може слугувати досвід роботи російських колег – Центру реабілітації дітей-інвалідів „Бібліотека-іграшка” (ЦБС м. Радужне), Бібліотечно-інформаційного центру для інвалідів „Крила” (ЦБС м. Новокузнецька), сектору з обслуговування соціально незахищених груп населення (Камчатська ОУНБ), відділу по роботі з дітьми-інвалідами (ЦМДБ, м. Санкт-Петербурга) та ін. [11].

У досліджуваний період у вітчизняній і зарубіжній практиці обслуговування людей з фізичними обмеженнями існували певні відмінності. Одна з них полягала в тому, що у публічних бібліотеках США, Західної Європи було створено невеличкі фонди літератури спеціальних форматів, які відсутні в загальнодоступних бібліотеках України. Вони представлені звуковими книгами, друкованими матеріалами, виданими великим і рельєфно-крапковим шрифтами. В Данії, приміром, для кожної вікової групи інвалідів по зору передбачені колекції книжок в альтернативних форматах, а у Швеції дітям-інвалідам пропонуються книги з магнітними малюнками, пластикові папки, в яких інформацію одночасно подано на декількох носіях: книга і CD-ROM, книга і аудіокасети, книга, аудіокасети і CD-ROM. У публічних бібліотеках графства Ессекс (Великобританія) книгами, записаними на касети, можна скористатися не тільки в бібліотеці, а й вдома, отримавши їх поштою. У США поширено практику видачі літератури спеціальних форматів на стоянках бібліобусів за заздалегідь встановленим графіком.

Орієнтація публічних бібліотек на спеціальні види послуг для людей з обмеженими можливостями відповідає загальносвітовій тенденції – зниження виробництва стандартизованих товарів, послуг і збільшення тих, що задовольняють індивідуалізовані потреби особливих груп населення. Про перспективність такої тенденції із застосуванням комп'ютерних технологій свідчить той факт, що з 1995 р. – часу створення Центру бібліотечно-інформаційного обслуговування зазначеної категорії користувачів у районній бібліотеці м. Пазарджик (Болгарія), кількість таких людей зростає шестеро [4, 40].

В Україні обслуговування людей з вадами зору цілком покладено на мережу бібліотек для сліпих. В її структуру входять Центральна бібліотека для сліпих і бібліотечні пункти, утворені на підприємствах для сліпих УТОС. Така побудова мережі ставить їх у пряму фінансову залежність від виробничих показників і прибутку спеціалізованих підприємств, які у досліджуваний період переживали не найкращі часи. Переважна їхня більшість застосовувала ручну працю таких людей, поступово перетворилася на збитковий і відповідно не могла фінансово забезпечити бібліотечне обслуговування своїх працівників.

У Росії, крім Державної бібліотеки для сліпих, у кожному регіоні (області) утворено відповідні центральні територіальні бібліотеки, які фінансуються і підпорядковуються регіональним органам культури. Вони входять у регіональні бібліотечні системи, надають методичну допомогу бібліотечним пунктам, філіям, відкритим на виробничих підприємствах, у районних територіальних відділеннях Російського товариства сліпих, будинках відпочинку, санаторіях, школах-інтернатах тощо. Така побудова мережі покращує можливості для обслуговування людей з вадами зору, територіального партнерства з публічними та іншими бібліотеками.

За статистичними даними Центральної бібліотеки для сліпих УТОС, протягом 1990-х рр. відбулося незначне зростання загального книжкового фонду спеціальних бібліотек: з 1 357 709 прим. у 1991 р. до 1 498 289 прим. у 2000 р. Позитивна динаміка складалася за рахунок збільшення надходжень озвученої літератури, але за наявності тенденції до зменшення обсягу рельєфно-крапкових і плоскодруканих видань. Це призвело до відсутності негативних змін у загальній кількості користувачів бібліотек для сліпих. Якщо на початку 1990-х рр. вона складала 40 436 осіб, то наприкінці цього періоду – 24 424 особи.

Певні зміни на краще відбулися з прийняттям Закону України „Про обов’язковий примірник документів” (1999). Вперше друковані видання, аудіовізуальна продукція та інші документи для сліпих отримали правовий статус на рівні із звичайними виданнями. Вказаним законодавчим актом на виробників покладалася відповідальність забезпечувати Центральну бібліотеку для сліпих УТОС обов’язковими безоплатними примірниками цих документів (ст. 6, 7).

Публічні бібліотеки м. Києва можуть надавати цій бібліотеці у тимчасове користування нові книги, періодичні видання для озвучення згідно із читацьким попитом, забезпечувати її інформацією про нові надходження, оскільки у них є більше можливостей для замовлення і придбання документів.

У контингент користувачів спеціальних бібліотек входять люди з нормальним зором – члени сімей людей з фізичними обмеженнями, спеціалісти, які працюють з ними, студенти дефектологічних факультетів вузів. Обмін літературою – плоскодруканою (звичайною) і спеціальних форматів – може стати одним із напрямів постійної співпраці.

Не викликає сумніву, що поповнення фондів районних і міських ЦБС, обласних бібліотек документами, надрукованими за системою Брайля, великим шрифтом, „озвученими” книгами, в недалекому майбутньому є нереальним. Для наближення цієї літератури до місця проживання людей з вадами зору доцільно скористатися міжбібліотечним абонементом, зважаючи, що перспективним напрямом його розвитку стала електронна форма доставки документів і передачі запитів.

Оснащення публічних бібліотек сучасними інформаційними технологіями і телекомунікаційними мережами відкриває можливості для включення до їхнього фонду повнотекстових електронних видань, у тому числі на компакт-дисках, надання онлайн-доступу для пошуку й замовлення літератури та інші переваги. Це дозволяє їм ставити і вирішувати з органами державної влади й самоврядування, громадськими об’єднаннями інвалідів питання про створення автоматизованих робочих місць для сліпих і слабкозорих, забезпечених брайлівським дисплеєм і принтером, синтезатором мови.

Для роботи з документами у спеціальних форматах у читальному залі (спеціалізованому підрозділі) необхідно створити відповідні зручності, приміром, виді-

лити місце для прослуховування книги, записаної на магнітну стрічку, літературної, музичної платівки, роботи з літературою, виданою по МБА, зустрічі з бібліотекарем-читцем, який не тільки познайомить із змістом книги, журналу, а й начитає текст на касету, допоможе скласти конспект, оформити дипломну роботу тощо. До вирішення питання про технічне оснащення і спеціальне обладнання можна залучити депутатів, спонсорів, благодійні організації, громадські об’єднання, відділи у справах інвалідів виконкомів. Тим більше, що у співпраці з ними накопичено багатий досвід.

Зазначимо, що публічні бібліотеки вже відчули необхідність наблизити свої фонди до людей із слабким зором і зробили в цьому напрямі перші кроки. Наприклад, бібліотека-філія ім. М. Реріха (ЦБС Солом’янського району м. Києва) придбала лупи, лампи для індивідуального використання. Але, на жаль, це поодинокі приклади.

Стационарне обслуговування в будь-яких формах залежить від фізичної доступності бібліотеки для людей з фізичними обмеженнями. Це стосується, перш за все, освітлених входів з легким, автоматичним відкриванням дверей, пандусів, поруччя, ліфта, гарного освітлення приміщень, зручних столів, стільців, кафедр обслуговування, стелажів, коридорів без перешкод для розвороту крісел-колясок, доступності місць загального користування і т. ін. [4, 33]. Наведений перелік показує, що такі умови в бібліотеках України ще й досі не створено, хоча для цього є правове підґрунтя.

Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991) зобов’язав органи державної влади і управління, підприємства, установи забезпечити умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових будинків, громадських закладів, транспорту. Через 10 років в Указі Президента України „Про стратегію подолання бідності”, в розділі „Соціальна підтримка осіб з обмеженими фізичними можливостями”, наголошувалося на неприпустимості приймання в експлуатацію об’єктів соціальної інфраструктури та житла, що не відповідають вимогам вільного доступу до них зазначених осіб. Питання виділення на ці потреби коштів з місцевих бюджетів ставилося у Розпорядженні Президента України [13, 7].

Про суспільне значення і необхідність комплексного вирішення існуючої проблеми говорять такі цифри: в Україні нараховується більше 100 тис. людей, які не мають верхніх та нижніх кінцівок. Нині лише спеціалізовані навчальні заклади мають допоміжні засоби та пристосування для пересування без сторонньої допомоги та особливих зусиль людей з фізичними вадами.

Бібліотечна громадськість все більше усвідомлює важливість створення належних умов для відвідування бібліотек людей з особливими потребами. Якщо в першій половині 1990-х років в Україні не існувало жодної публічної бібліотеки, в’їзд до якої був би пристосований для інвалідних колясок, у другій – цим могла похвалитися, принаймні, одна бібліотека-

філія для дітей (Дніпровська ЦБС м. Києва), то в останні роки, завдяки допомозі депутатів, місцевої влади, було переобладнано під'їзди до будівель Кіровоградської ОУНБ, трьох бібліотек-філій Деснянської ЦБС, однієї – Оболонського району м. Києва.

Безперечно, це не вирішує питання в масштабах країни. Але заслуга працівників бібліотек в ініціюванні проектів і доведенні їх до логічного завершення.

Принциповим кроком у цьому напрямі може стати розробка і затвердження на державному рівні архітектурної моделі приміщень публічної бібліотеки – від обласної до сільської, в якій передбачалися б доступ до всіх служб і можливість повноцінної роботи людей з обмеженнями опорно-рухового апарату. Знаємо, що для цього Держкомархітектури розроблено відповідні норми, що введені в дію 1992 року.

Одним із підходів до їхнього практичного втілення могли б стати дипломні (курсіві) проекти студентів Київського архітектурно-будівельного інституту з подальшим захистом робіт перед комісією, до складу якої увійшли б представники громадських об'єднань інвалідів, бібліотек, керівних органів культури. У молоді, яка не обтяжена тягарем консервативного мислення і більш чутлива до сучасних тенденцій в архітектурі, за наявності проектного завдання, розуміння концепції сучасної публічної бібліотеки і ознайомлення з досвідом її архітектурного втілення, рішення могли б бути простими, функціональними, фінансово раціональними.

Можна лише сподіватися, що в новому столітті в читачьких квитках чи формулярах користувачів публічних бібліотек України з'явиться запис „Зручний доступ для людей з фізичними обмеженнями забезпечено”, як це зроблено в інших країнах світу.

У практиці роботи бібліотек помітну роль відігравали нестационарні форми: домашні абонементи, бібліотечні пункти в центрах соціального захисту населення, спеціалізованих навчальних закладах, виїзні масові заходи в територіальних центрах соціального обслуговування пенсіонерів та інвалідів. І хоча наприкінці 1990-х рр. у багатьох областях, містах України було розроблено програми бібліотечного обслуговування інвалідів і людей похилого віку, кількість охоплених залишалася незначною.

Інноваційним підходом стало залучення добровільних помічників – волонтерів. З цією метою публічні бібліотеки укладали договори із службами соціальної допомоги населенню. Згідно з ними за волонтерами закріплювалася певна кількість людей з особливими потребами, яких вони регулярно відвідували вдома. На жаль, ця послуга не отримала широкого відображення в рекламних матеріалах бібліотек. Прикладом для наслідування може бути рекламний проспект Київської спеціалізованої молодіжної бібліотеки „Молода гвардія”, де в загальний перелік програм, пропонує молоді, включено обслуговування волонтерами.

Принагідно зазначимо, що добровільна допомога бібліотекам поширена і за кордоном. Однак функції її

набагато ширші. Наприклад, у США волонтери виконують різні види робіт: начитують на касети книги і журнали, ремонтують читаючі пристрої, займаються розстановкою книг, повернутих у бібліотеку, тощо.

Нестационарними формами обслуговування було охоплено також дітей-інвалідів, котрі знаходилися у спеціалізованих навчально-виховних і лікувальних закладах, реабілітаційних центрах. Працівники бібліотек для дітей організували виїзні вистави лялькових театрів, благодійні заходи за участю письменників, святкові вечори, тематичні огляди літератури, заочні конкурси малюнків тощо. Дітей залучали до ремонту книг, виготовлення іграшок, аплікацій, книжок-саморобок для оформлення інтер'єрів бібліотек, лялькового театру, аби надати їм можливість відчувати суспільну користь своєї праці.

За даними всеукраїнського дослідження, проведеного у 1992 р., постійну роботу з людьми з особливими потребами, які знаходилися в будинках для психічно та фізично відсталих дітей, школах-інтернатах, або перебували вдома, та їхній облік здійснювали тільки 5 із 16 обласних бібліотек для дітей. Систематичний характер вона набула наприкінці 1990-х років.

Далі буде.

Список використаної літератури

1. Информационно-библиотечная сфера: междунар. акты и рекомендации: Сб. справочно-норматив. и рекомендат. материалов. – М.: Либерия, 2001.
2. Фирсов В.Р. Международная конференция Совета Европы «Создадим общественный рай»: итоги и коммент. //Поточний архів відділу наукового аналізу та розвитку бібліотечної справи НПБ України. – 5 арк.
3. Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по развитию службы публичных библиотек / Междунар. федерация библиот. ассоциаций, РБА. – СПб.: Изд-во РНБ, 2001. – 112 с.
4. Рекомендації проекту Pulman / Пер. Я.Є. Сошинська; Наук. ред. В.С. Пашкова. – К.: УБА, 2002. – 274 с.
5. Завальна Н.Ю. Стан бібліотечного обслуговування інвалідів в Україні //Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х.: ХДАК, 2002. – Вип. 10. – С. 155-161.
6. Вишняков Ю.М. Організація обслуговування читачів у Центральній бібліотеці ім. М. Островського Українського товариства сліпих //Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє: Зб. ст. до міжнар. наук.-практ. конф. / УБА, ЦМБ ім. Лесі Українки, ІПК працівників культури. – К., 1997. – С. 93-97; Його ж. Бібліотеки для сліпих в умовах політичних та економічних змін //Бібліотека. Інформація. Суспільство: Зб. наук. пр. / УБА, НПБ України. – К., 1998. – С. 38-40.
7. Народне господарство України у 1992 р.: Стат. щорічник / М-во статистики України. – К.: Техніка, 1993. – 464 с.
8. Статистичний щорічник України за 2000 рік / Держкомстат України. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
9. Декларация ООН [про права інвалідів] // Социал. защита. – 1991. – № 11. – С. 57.
10. Шапошников А.Е. Библиотечное обслуживание инвалидов: Учеб. пособие. – М.: МГИК, 1992. – 178 с.
11. Библиотека. – 1996. – № 6. – С. 25-29; Там само. – № 2. – С. 36-37; Там само. – 1999. – № 4. – С. 83; НТБ. – 2003. – № 7. – С. 66-71.
12. Поточний архів Центральної бібліотеки для сліпих УТОС. – Довідка про статистичні показники роботи бібліотек УТОС за 1991-2000 рр. – 2 арк.
13. Про додаткові заходи щодо соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями: Розпорядж. Президента України від 3.12.2003 № 397 //Праця і соціальний захист населення: Бюл. систематизованого законодавства України. – 2004. – № 2. – С. 6-7.

РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОРТАЛ ОДЕСЬКОЇ ОУНБ ІМ. М. ГРУШЕВСЬКОГО І РЕАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

ОРГАНІЗАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ
РЕСУРСІВ

ОДЕСЬКА ОУНБ ім. М. Грушевського має цікаву історію. В її фондах зберігаються майже півтора мільйона документів. Однак у порівнянні з деякими іншими обласними бібліотеками вона знаходиться у більш складному становищі, оскільки в місті діють ще дві великі бібліотеки – Одеського національного університету ім. І. Мечникова з 5-мільйонним книжковим фондом і практично повною комп'ютеризацією та Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького. Тому перед ОУНБ ім. М. Грушевського особливо гостро стоїть питання пошуку власної ніші, зайнявши яку вона б стала популярною, потрібною для місцевої спільноти і владних структур.

Зараз, мабуть, ніхто не заперечує існування ринку бібліотечних послуг, якому притаманна і конкуренція, і необхідність продати свій товар. Знання у сфері бізнесу і маркетингу американський фахівець Ларсон визначив головні принципи позиціонування товару на ринку. **Це – бути першим, бути найкращим, бути не таким, як інші, бути найдешевшим, мати найбільш привабливу упаковку, змінюватися разом із попитом, а краще – випереджаючи попит.**

На створення нашої бібліотекою такого іміджу пішло досить багато часу. Вона не мала змоги бути першою і найбільшою, тому мусила стати “не такою”. Бібліотека позиціювала себе як найбільш доступний бібліотечний заклад, з найдешевшими послугами, найшвидшим обслуговуванням користувачів, з найактуальнішими відділами, найоперативнішою масовою роботою.

Ще в 1999 році було відкрито відділ правової літератури та інформації, придбано для нього правову базу даних “Експерт”, що оновлюється два рази на тиждень і містить нормативно-правові документи, котрі видаються владними органами всіх рівнів. Завдяки цьому користувачами бібліотеки стала більшість студентів і науковців Одеської національної юридичної академії. Було ініційовано і розроблено соціальну регіональну програму “Бібліотека проти самотності”, одним із принципів положень якої є вирівнювання можливостей доступу до інформації усіх верств населення регіону, подолання соціальних диспропорцій.

Ми прагнули бути найоперативнішими і виявляти найвищу ефективність у виконанні доручень обласної державної адміністрації та її управлінь. І одночасно намагалися створити коло друзів бібліотеки – науковців, працівників ЗМІ, підприємців, літераторів.

Значна увага приділялася головним напрямкам регіональної політики в галузі економіки, зокрема, при відділі літератури з питань економіки і техніки створено інформаційний бізнес-центр, передплату-

ються зведені бази даних “Економіка промисловості”, “Енергетика”, “Електротехніка”, “Механіка”, “Автоматика і радіоелектроніка”.

Ми ініційовали й регіональні акції, що стали знаковими для багатьох закладів культури, наприклад, обласний огляд-конкурс “Бібліотека і клуб: спільні завдання, єдині пріоритети”, некомерційний, суто просвітницький захід – обласний фестиваль української книги пам'яті М. Грушевського, що проводиться вже восьмий рік за участю всіх закладів культури області. Таким чином у деяких починаннях бібліотека стала першою.

Цілеспрямовано формуючи сучасний імідж бібліотек у регіоні, ми досягли позитивного ставлення до них з боку владних структур усіх рівнів: від голови сільської ради до вищого керівництва області.

Одеська обласна державна адміністрація (ОДА) високо цінує діяльність бібліотек, постійно підтримує їх і на фінансовому рівні, і на рівні, так би мовити, психологічному, моральному. Інформатизація бібліотечних закладів, гідне представлення ними одеського регіону в українському секторі Інтернету – ці завдання програмно і фінансово забезпечені.

У 2003 році всі центральні бібліотеки області отримали комп'ютери і доступ до Інтернету. На виконання розпорядження голови ОДА “Про створення на базі Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Грушевського регіонального інформаційного порталу і регіонального інформаційного центру” від 2 січня 2003 р. обласна бібліотека отримала цільове фінансування, за рахунок якого було придбано шість автоматизованих робочих місць, сервер, програмне забезпечення.

Щотижня ми одержуємо оперативну інформацію від інформаційно-аналітичного центру Одеської облдержадміністрації, що акумулює відомості з усіх структурних підрозділів ОДА. Обласне управління статистики і торговельно-промислова палата надають нам відомості про економічний, демографічний, культурний потенціал регіону в друкованому і електронному вигляді. Вся ця інформація становить фундамент краєзнавчої бази даних – основу, на якій створюється Регіональний інформаційний портал.

Дотримуючись маркетингового принципу – бути “не такими”, ми дали своєму сайту ім'я, яке ще не зустрічалося, – Bibway – книжковий шлях. Тож, крім традиційних інформаційних ресурсів (електронний каталог нових надходжень, відомості про історію бібліотеки та її структуру, послуги тощо) відкрито рубрику “Новини”, де щотижня розміщується ін-

Ю. Амелченко

формація про події в галузі культури і мистецтва в усьому регіоні.

Завдяки співробітництву з управлінням охорони пам'яток історії, містобудівництва і архітектури Одеської області на сайті бібліотеки виставлено перелік усіх пам'ятників Одещини (від меморіальних дощок до творінь видатних скульпторів, пам'ятників, пов'язаних з Великою Вітчизняною війною), а також інформацію про всі музеї Одеси з яскравим та привабливим дизайном.

Створений на базі ОУНБ Регіональний інформаційний портал відіграє важливу роль у реалізації програми економічного і соціального розвитку Одеської області "Регіональна ініціатива. 2002–2006". Її стратегічна мета пов'язана з європейським вибором України, доведенням соціальних стандартів до європейського рівня, подоланням соціальних диспропорцій. Особливе місце в ній посідають заходи, спрямовані на створення нових робочих місць, стимулювання малого і середнього бізнесу, діяльності існуючих підприємств. Серед основних аспектів програми – увага до розвитку малих міст, селищ і сіл регіону; збереження історико-культурної спадщини Одещини; розвиток національної, мовної і культурної самобутності всіх етнічних груп, які живуть на території краю; підтримка національно-культурних товариств, друкованих видань, що висвітлюють діяльність національних спільнот; залучення іноземних інвестицій до соціально-економічної сфери області; розвиток індустрії туризму, створення потужної і сучасної бази закладів відпочинку.

Для того, щоб визначити своє місце в реалізації регіональної політики, шляхом створення нового для нашої бібліотеки інформаційного продукту ми, поперше, провели дослідження ринку інформаційних послуг області. Було виявлено ряд регіональних інформаційних ресурсів, які виконують конкретні функції навігації і пошуку, характерні для порталів. Крім цього, існує портал ОДА та офіційні сайти і портал міста Одеси. У той же час майже на всіх цих порталах практично неможливо знайти інформацію щодо історії, життя малих міст, сіл, селищ Одещини, особливо це стосується діяльності закладів культури, освіти, медицини, готельного бізнесу, висвітлення якої в Інтернеті є запорукою розвитку туризму, а отже й економіки цих місцевостей.

З огляду на головні напрями регіональної політики та результати дослідження ринку, визначено такі засади формування змісту порталу:

- його індивідуалізація як "інформаційних воріт" Одещини, з особливою увагою до районів, малих міст, сіл;
- надання соціальної інформації; сприяння малому і середньому бізнесу;
- поширення інформації з питань культури, мистецтва, книговидання, збереження історико-культурної спадщини, туризму, готельного бізнесу, аматорського мистецтва, розвитку національних культур і етнічних груп.

На нашому порталі користувач знайде посилання на веб-ресурси, що дозволить отримати відповіді не менше, ніж на 100 запитань щодо одеського регіону: правопорядок, діяльність органів влади й самоврядування, звичаї та традиції, визначні місця та пам'ятники, підприємства і торгівля, робочі місця та пільги, спорт, дозвілля, престижні школи й вищі навчальні заклади, туризм, фестивалі та свята.

Зупинимся на організаційних і дослідницьких проблемах, без вирішення яких неможливо зробити такий інформаційний продукт.

Перш за все, було чітко окреслено концепцію проекту, а також репертуар послуг, що надаватимуться споживачеві. Це, зокрема:

- координація, кооперація діяльності та надання доступу до віртуальних інформаційних ресурсів області з усіх аспектів життя регіону, нормативно-законодавчої діяльності Одеської облдержадміністрації, створення каталогу посилань (link) на веб-ресурси організації – учасниць проекту та інших учасників інформаційного поля регіону, що надають корисну інформацію;
- допомога місцевим органам влади і самоврядування (районним, міським) у розкритті своєї роботи перед місцевими, національними та міжнародними спільнотами;
- координація Інтернет-сторінок учасників інформаційного поля Одещини на засадах партнерства, їхній тематичний і технічний взаємозв'язок перехресними посиланнями з відповідною міжнародною інформацією.

Метою проекту було визначено:

- покращання і розширення можливостей доступу до інформаційних ресурсів урядових, громадських, бізнесових, добровільних організацій, а також окремих громадян, що повинно забезпечити більш широку поінформованість членів спільноти;
- розміщення і надання доступу до соціально важливої регіональної інформації;
- поширення відомостей щодо громадського сектору, закладів культури і освіти, комерційних структур на рівні, що відповідає національним і міжнародним вимогам;
- об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек області, на базі яких акумулюються дані про конкретний район;
- суттєве підвищення авторитету, реального значення сучасної бібліотеки в суспільному житті, формування її нового іміджу, зміцнення ділових стосунків бібліотек регіону і владних структур.

З точки зору технологічної у процесі створення порталу передбачено:

- наукове структурування і оброблення інформації;
- повна інтегрованість порталу з іншими національними порталами;
- структурований доступ до інформації місцевого і глобального значення через мережу Інтернет;
- створення зручного інтерфейсу для здійснення оперативного пошуку шляхом застосування більш якісних засобів навігації і дослідження ресурсів.

Ми очікуємо, що знизиться дублювання зусиль організацій – учасниць проекту. Згідно з умовами проекту, наш інформаційний продукт буде надаватися безкоштовно.

Розроблено поетапний план реалізації проекту.

I етап. Документально-правове забезпечення. Започаткування порталу згідно з розпорядженням голови облдержадміністрації, розробка бізнес-плану, положення про портал, посадових інструкцій, визначення відділів, що будуть займатися відбором інформації для поповнення змісту порталу, проводитимуть соціологічні дослідження інформаційного ринку і аудиторії.

Посадові обов'язки розподіляються таким чином:

- керівник проекту – організація роботи та контроль за її виконанням, налагодження ділових стосунків з організаціями-учасницями, підписання угод з інформаційними партнерами;
- головний редактор – відбір інформації щодо наповнення порталу, підготовка до публікації інформації;
- контент-менеджер – наповнення порталу, аналітична діяльність;
- системний адміністратор – установлення та налагодження програмного забезпечення, технічна

підтримка проекту, розробка веб-сторінок, адміністрування інформаційного центру.

II етап складається з: дослідження і аналізу ринку інформаційних послуг (сьогодні попередній аналіз контенту майбутнього порталу вже виявив найбільш значущі інформаційні складові регіону, які становитимуть ядро порталу) та проведення переговорів з організаціями, котрі беруть участь у реалізації проекту, укладання угод про наміри, що стануть основою підписання двосторонніх договорів та генеральної угоди з найбільшими провайдерами мережі Інтернет та власниками інформаційних ресурсів.

На III етапі відбувається пошук, відбір та систематизація змісту порталу, встановлення технічних засобів, програмного забезпечення, наповнення контенту.

Бібліотека має на меті збільшити кількість організацій – учасниць проекту, особливо за рахунок тих, що розташовані в районах і малих містах області.

При успішній реалізації проекту у перспективі інформаційний портал стане ключовим компонентом регіональних інформаційних ресурсів та важливим засобом реалізації програми економічного і соціального розвитку Одеського регіону.

УПРАВЛІННЯ КОЛЕКЦІЯМИ ЕЛЕКТРОННИХ ЖУРНАЛІВ: НОВА РОЛЬ БІБЛІОТЕК У СТВОРЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

НАЙБІЛЬШІ цінності та життєздатність суспільства, як відомо, забезпечують наука, культура та освіта. Це особливо стосується України, яка тільки 14 років тому отримала можливість позбавитися довготривалої квазіколоніальної неповноцінності і стати на шлях вільного та демократичного розвитку. Необхідність посиленої уваги до науково-освітнього аспекту діяльності зумовлює процес об'єднання Європи, що супроводжується формуванням спільного освітнього та наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Зокрема, Болонська Конвенція, до якої приєдналась у 2005 р. і наша країна, передбачає її інтеграцію в єдиний європейський простір. Цей крок надасть потужний імпульс українській вищій школі і сприятиме створенню відповідного інформаційного простору України.

Дійсно, наука та освіта як ніякі інші сфери людської діяльності потребують оперативної, своєчасної та достовірної інформації. Вченому, досліднику, викладачеві, студенту необхідні потужні інформаційні ресурси, і не лише вітчизняні, а й світові: швидкий, зручний, багатоаспектний доступ до наукової інформації через бази даних, наукову періодику, на-

укову літературу. Разом з тим, як відомо, стан інформаційного забезпечення вітчизняної науки та освіти далекий від ідеального чи хоча б бажаного.

Сучасне суспільство наразі називають інформаційним, а останнім часом все частіше – суспільством знань, епохою четвертої революції (після появи мови, писемності та книгодрукування); епохою глобальної інформатизації, коли інформаційна діяльність стала провідним фактором соціально-культурного та суспільного розвитку людства. Закон України «Про Національну програму інформатизації» [1] визначає інформаційні ресурси як невід'ємну частину стратегічних ресурсів держави та важливий чинник сталого розвитку суспільства.

Як же забезпечити науковців та освітян нашої країни сучасною інформацією? Важливим джерелом у розповсюдженні наукової інформації, більше того, найбільш успішним та вдалим засобом наукової комунікації в усій історії науки є науковий журнал – як першоджерело для опублікування наукових ідей, теорій, результатів досліджень, місце для критичного

Т. Ярошенко

розгляду нових ідей тощо. Публікації в наукових журналах за оперативністю завжди випереджали інші види публікацій, наприклад, монографії. Тому науковий журнал справедливо вважається серцем системи наукової комунікації, в той час як монографії, огляди, реферати та бібліографічні огляди, а наразі і сучасні бази даних, – відіграють лише допоміжну роль. Крім того, науковий журнал – найбільш ефективна та низьковартісна модель публікації наукової інформації, коли дослідники періодично надсилають результати своїх досліджень до видання, що збирає, проводить експертизу і публікує ці статті.

Тому, наприклад, від 75 до 85% колекції будь-якої академічної бібліотеки світу в галузі природничих та технічних наук становлять саме наукові журнали. Нині нараховують від 19 до 45 тис. наукових часописів залежно від того, який тип видань вважати такими. Це означає, що у світ виходять близько 1,5-2 млн. відрецензованих статей щороку, в яких понад 12 млн. науковців Гутенбергової ери прагнуть поділитися результатами своїх досліджень і засвідчити авторство свого наукового доробку. Йдеться саме про якісні дослідження, які витримали незалежне рецензування через систему peer review.

За останні кілька десятиліть, і особливо з часів появи Веб, увага фахівців всього світу прикута до унікального явища – нової форми наукового журналу – електронного, що спричинило низку змін власне і у самій системі наукової комунікації, в усіх складниках ланцюга «автор – наукова праця – публікація – видавництво – бібліотека – читач». Термінологічно, найпростіше тлумачення електронного журналу (ЕЖ) – це будь-який журнал, що доступний он-лайн, включаючи і оригінальний (той, що існує лише в електронному просторі), і паралельний (що має друкований аналог), а також інтегровані (гібридні, що доповнюють один одного). Слід зазначити, разом з тим, що окремі дослідники вважають ЕЖ лише той, що створений і доступний в електронному середовищі. Тотожними для ЕЖ є поняття «електронний», «онлайнний», «веб-», «мережевий».

У доінтернетівський період електронні журнали не мали успіху через погані інтерфейси та відсутність координованих міжнародних телекомунікаційних мереж. З появою Веб, систем навігації і перегляду інформації та стандартів SGML, XHTML, XML і Metadata користувачі мають у розпорядженні уніфіковану форму представлення та доступу до усіх мережевих ресурсів. Зважаючи на стрімкий розвиток електронних журналів (від перших у кінці 1980-х років, від 27 назв у 1991 році до понад 45 тис. на сьогодні), їхні безумовні переваги, висловлюються навіть прогнози щодо припинення вже в недалекому майбутньому видання традиційних (паперових) журналів („криза серіальних видань”).

Нові технології спричинили подальші дискусії у фахових колах навколо моделей наукової комунікації взагалі. Серед запропонованих альтернативних

моделей найбільш відомі наразі “Відкритий Доступ” та “Відкритий Архів”, а також перехід від журнально-орієнтованої моделі у розповсюдженні наукової інформації до моделі статейно-орієнтованої. Для українських науковців, які особливо потерпають від браку доступу до інформації та не мають можливості через фінансові, мовні, організаційні проблеми публікуватись у закордонній науковій періодиці, привабливими, здається, виглядають саме ці моделі.

Ініціатива Відкритого Доступу [2] “стартувала” у 2001 році як альтернативна модель наукової комунікації, що забезпечує безкоштовний доступ читачів до якісної (рецензованої) наукової літератури у публічному Інтернеті з правом читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, посилатися на повнотекстові статті. Директорія часописів Відкритого Доступу [3] станом на жовтень 2005 р. налічувала 1 839 фахових електронних наукових часописів (79 458 статей). Модель Відкритого Архіву – відкритих інституційних репозитаріїв – публічно доступних архівів науково-освітніх організацій, у яких дослідники архівують свої друковані статті та інші дослідницькі матеріали, – також популярна наразі у світі. Вона вже нараховує 477 архівів із 41 країни [4], де окрім друкованих архівуються ще ненадруковані статті, бакалаврські, магістерські, докторські дисертації тощо. Такі наукові цифрові колекції дають змогу оперативно працювати з різним цифровим контентом, швидко підготувати онлайнні навчальні матеріали, електронні часописи й книжки.

За даними Грега Шварца щодо *Astrophysical Journal*, 72% статей, які друкуються у відкритому Інтернет-доступі (переважно у фізичному архіві ArXiv), цитуються вдвічі більше від решти 28% статей, що друкуються тільки у режимі передплати часопису. Пітер Субер на підставі звіту найбільшого видавця наукових часописів Reed Elsevier поррахував, що середня кількість «завантажень» статей у ScienceDirect за останній рік становить 28, тоді як у випадку часопису Відкритого Доступу BioMedCentral ця кількість сягає 2 500. Отже, статті, надруковані у режимі Відкритого Доступу, використовуються у 89 разів частіше у біомедичних дисциплінах та у 35 разів частіше у фізичних дисциплінах [5].

Серед інших переваг – широкий і вимірюваний доступ читачів, легкість пошуку потрібних текстів, потужна читацька аудиторія, інтеграція до глобальних наукових баз даних, зменшення наукової ізоляції та нові можливості для спільних наукових проєктів. Модель Відкритого Архіву видається найліпшою у справі організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема публікацій університетських громад України. Адже, незважаючи на певні зусилля, зокрема НБУВ, у створенні БД «Україніка наукова», сьогодні навіть реферативне оброблення проходить лише частина періодичних та продовжуваних видань України.

До реферативної БД «Україніка наукова» подано 250 серіальних видань. Тим часом згідно з «Переліком № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» нині в Україні видається близько 1 100 журналів та видань, що продовжуються [6]. Відповідні пілотні проекти, котрі виконуються різними інституціями, вже можна об'єднати, зокрема, під патронатом нашого Консорціуму «Інформатіо» та Міжнародного фонду «Відродження» (МФВ). Таку ініціативу було підтримано учасниками 2-ї Міжнародної науково-практичної конференції «INFORMATIO-2005: Електронні інформаційні ресурси: проблеми створення, використання, доступу», яка відбулася 3-7 жовтня 2005 року у м. Алушті (АРК). Зокрема, було вирішено започаткувати пілотний проект мережі відкритих інституційних депозитаріїв. Ініціативна група (наукові бібліотеки НаУКМА, Хмельницького, Чернівецького, Львівського національних університетів) найближчим часом представить його.

До переваг електронних журналів для користувача слід віднести:

- оперативність підготовки та поширення публікацій: стаття доступна відразу після схвалення редакційною радою, інколи на 3-4 місяці раніше, ніж у друкованому варіанті журналу;

- доступність 24 години на добу, 7 днів на тиждень, 365 днів на рік – тобто фактично необмежена безперервна доступність у будь-який час з будь-якого робочого місця в Інтернеті (досліднику немає потреби витрачати час у бібліотеках);

- надзвичайно широкий спектр пошукових можливостей, яких просто не могло бути у друкованих журналах;

- можливість налагодження інтерактивного зв'язку «автор – користувач», більшість публікацій містять відсилку на електронну пошту або веб-адресу автора;

- можливість «зачування» публікації, електронний текст зручний для подальшої роботи (копіювання, замітки, конспект, реферат тощо);

- навігація: стандартний та найбільш поширений метод пошуку інформації у науковців через цитування, зокрема в журнальних статтях. Технології Веб мають ідеальну платформу для цього, бо ж будуються на зв'язках сайтів та документів і надають чудові можливості для навігації. Тож сучасні технології дозволяють через лінки отримати зручний доступ від цитованих робіт до їхніх повних текстів;

- зміст ЕЖ, як правило, включає додатковий матеріал, якого немає у друкованому, в т. ч. через мультимедіа, що дозволяє не лише прочитати, а й побачити та почути результати дослідження;

- система персонального налаштування дозволяє користувачеві будь-які персональні налаштування для зручності в пошуку та отриманні необхідної інформації.

Для університетів важливою функцією ЕЖ є також їхнє включення до засобів дистанційної освіти.

Бібліотеки всього світу переживають зараз перехідний етап, змушені справлятися з колекцією друкованих журналів і одночасно працювати з журналами електронними, як і взагалі з електронними ресурсами (е-книгами, е-бібліотеками, е-журналами, базами даних тощо). Це досить складний перехідний період особливо для університетських бібліотек, що покликані забезпечити науковою інформацією всю академічну спільноту, організувати відповідний кваліфікований, оперативний сервіс доступу до електронних ресурсів для своїх користувачів у межах не лише бібліотеки, а й усього університетського містечка.

До переліку переваг ЕЖ додамо і вирішення спектра бібліотечних питань:

- практична відсутність витрат на процеси оброблення, збереження та циркуляції, а також необхідність опрацювання, зберігання тощо, з огляду на дефіцит площ у книгосховищах;

- можливість відстежувати статистику використання, що дозволяє більш кваліфіковано проводити політику комплектування;

- можливість одночасного використання того ж числа журналу багатьма користувачами;

- ЕЖ не може бути загублений, зіпсований, пошкоджений тощо.

Бібліотеки, які добре вміють управляти змінами, повинні добре управляти колекцією ЕЖ. Це досить складне завдання, що потребує змін чи не в усіх технологічних процесах, а також у плануванні, відповідному кадровому забезпеченні тощо.

Як же найефективніше організувати колекцію е-журналів? Далеко не кожна бібліотека може мати відділ чи підрозділ, який займеться менеджментом електронних ресурсів з тим, щоб користувач відчув перевагу від добре скоординованого, високоякісного сервісу. Як свідчить практика, найкраще це доручити не окремому підрозділу, а групі працівників (комітет, рада, проектна група) із різних підрозділів бібліотеки (передусім, комплектування, каталогізації, бібліографії, автоматизації).

Основними етапами цієї роботи є:

Відбір. Бібліотека вирішує, які саме ресурси потрібні її користувачам. Ознайомлення з інформаційним ринком через пропозиції видавництва, провайдерів чи консорціумів. Нагадуємо, що джерелами постачання ЕЖ є: 1) служби комерційних видавництва (н-д, Springer Link для журналів видавництва Springer та Kluwer) чи університетських (н-д, проекти Project Muse від Johns Hopkins University Press), або HighWire Press (Stanford University); 2) агрегатори чи передплатні агенції (н-д, EBSCO, FirstSearch від OCLC, Lexis-Nexis, ProQuest, SwetsNet, Factiva тощо). Видавництва наразі пропонують, як правило, не окремі назви журналів, а пакети (тематичні чи цілісні колекції). Серед пере-

ваг отримання журналів через агрегатора – організаційний, технічний та технологічний сервіс одночасного доступу до різних журналів різних видавництв (єдиний інтерфейс для роботи з журналами різних видавництв, перехресні посилання, єдине місце для вирішення проблем обслуговування, підтримки, отримання сервісу аналізу статистики використання та іншої звітності, встановлення контролю та підтримка URLs, сервіс alerting, можливо, архівування тощо).

Тестовий період (є необхідним особливо у випадку, коли бібліотека не впевнена стовідсотково в доцільності передплати чи знайомить користувачів з новими ресурсами, а також потрібне тестування технічних параметрів доступу). Як правило, пропонується вендором на термін до 1 місяця, для консорціумів це можуть бути значно триваліші періоди.

Перевірка і налаштування всіх **технічних параметрів** доступу (за контролем IP-адрес чи за доступом за пароллями, обмежений або необмежений тощо).

Узгодження і підписання **ліцензійної угоди**. Досить складний документ, що потребує певних знань (юридичних, передусім), тому кращою для бібліотеки є передплата через консорціум, який візьме на себе всі складнощі цього.

Власне **придбання**. Варто зазначити, що вартість ЕЖ може бути різною, залежно від того, чи передплатується ця назва у цілісному пакеті журналів видавництва або бази даних вендора, чи окрема назва, або навіть окремі статті з цієї назви, які використовують (переглядають чи завантажують) користувачі (сервіс „pay per view”). Досить часто у ціну включають також такі параметри, як кількість користувачів бібліотеки (або число викладачів та студентів в університеті), обмежений чи необмежений доступ.

При підписанні остаточного контракту на передплату ЕЖ варто отримати ще раз чіткі відповіді на питання щодо сервісу, технічної підтримки і розв’язання проблеми перепон у доступі; періодичності (за який період бібліотека матиме випуски журналу, з якого числа тощо); чи є обмеження, якщо бібліотека перестане передплачувати друкований варіант; чи є підтримка архівування (хто цим займається і чи входить це у вартість), які послуги для користувачів, кількість одночасних користувачів, котрі матимуть доступ; чи є доступ офф-кампус, чи можна використовувати отримані статті для MBA чи ЕДД, чи можна роздруковувати всі статті одного числа, чи є обмеження у завантаженні статей; чи є обмеження у доступі, чи дозволяється доступ через проксі-сервер; опис технічних параметрів доступу, вимоги до робочих станцій; вартість бекфайлів (чисел журналу попередніх років) тощо.

Після підписання контракту та сплати рахунку, налаштування технічних параметрів доступу настає етап **реєстрації та обліку**, а також **каталогізації**

ресурсів чи/та представлення їх на веб-сайті бібліотеки. Найкращим є забезпечення доступу користувачів до ЕЖ одночасно і через Веб (абетковий перелік назв журналів та/або за предметами, від яких є гіперпосилання, що ведуть власне до повних текстів цих журналів), і через Online Public Access Catalog (OPAC) бібліотеки, де користувач може одночасно отримувати інформацію про всю її колекцію, в т. ч. і ЕЖ. Особливостями бібліографічного опису ЕЖ в OPAC є чи окремий запис, чи помітка у відповідному полі про існування е-версії журналу – також з лінком на повний текст журналу. Більшість інформаційних провайдерів наразі пропонують експорт MARC-записів на ЕЖ, які легко інтегруються у каталог бібліотеки.

Наукова бібліотека НаУКМА пропонує свій досвід каталогізації е-ресурсів, у т. ч. ЕЖ, методичні рекомендації можна отримати за запитом.

В управлінні колекцією ЕЖ бібліотеці варто створити БД електронних журналів (та електронних ресурсів взагалі), куди включити інформацію про: назву ресурсу, оплату, джерело фінансування (стаття бюджету, грант тощо), видавця чи вендора (початальника), вартість щорічної передплати, про відомості щодо поновлення, адресу URL, періодичність – за який термін бібліотека матиме числа журналу; чи є доступним архів, а також опис ліцензії (умови, термін, дати підписання, поновлення тощо), дозволена кількість одночасних користувачів; опис доступу (плагін, клієнти тощо), нотатки каталогізатора (запис в електронному каталозі), нотатки веб-майстра (запис у списку ЕЖ на сайті).

Далі настає важливий для бібліотеки етап **популяризації** ресурсу серед своїх користувачів через тренінги, навчання, семінари, листи розсилки, оголошення, індивідуальні консультації тощо.

В управлінні колекцією ЕЖ важливу роль відіграє аналіз **статистики використання**, що дозволяє кваліфіковано оцінити і власне ресурс, і потреби користувачів: хто, з якою частотою звертається, до яких ресурсів (за тематикою, хронологією, з яких робочих місць, в які періоди часу). Така статистика є неоціненною при прийнятті рішень щодо подальшої передплати чи необхідності залучення подібних додаткових ресурсів, дозволяє проводити будь-які дослідження інформаційних потреб користувачів.

Проблема **збереження та архівування** є однією з причин того, що бібліотеки здебільшого не поспішають замінити на 100% передплату друкованих журналів на електронні, навіть, якщо це вигідно фінансово. Бібліотека завжди хоче отримати в довгочасне володіння те, за що вона заплатила, звичайно ж і має гарантувати користувачу доступ до будь-яких попередніх випусків журналів, якщо він того потребує. Крім того, бібліотека хоче гарантувати, що у виданні не зміниться нічого з бажання видавця чи автора, не буде вилучено статтю чи змінено зміст. Чи забезпечують це ЕЖ? Питання наразі не вирішено однозначно.

Бібліотека повинна мати і механізми **відмови** від переплати ЕЖ та відповідного упорядкування своєї колекції й після цього.

Слід зазначити, що на світовому ринку спеціалізованого автоматизованого програмного забезпечення є вже понад 10 продуктів, спеціально призначених для управління колекціями електронних ресурсів у бібліотеках. Серед найвідоміших – Serial Solution, TDNet, Electronic Resources Management (ERM), WebBridge, Verde, EJS та ін.

Управління колекцією ЕЖ має, можливо, більш складну технологію, ніж управління колекцією друкованих видань, і бібліотекам варто об'єднати свої зусилля в освоєнні цієї технології.

Бібліотеками України накопичено вже майже семирічний досвід роботи з ЕЖ, починаючи з 1999 року, коли за грантом МФВ було організовано річний доступ до ЕЖ видавництва Springer для 98 бібліотек [7]. З 2000 року вітчизняні бібліотеки мають можливість доступу до баз даних EBSCO за проектом “Електронна інформація для бібліотек” (Electronic Information For Libraries), який є спільною ініціативою Інституту Відкритого Суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики та компанії EBSCO Publishing. Координатором цього проекту в Україні є Асоціація Консорціум «Інформатіо» [8]. Крім баз даних EBSCO, проект пропонує цілий спектр електронних інформаційних ресурсів.

З 2002 року в Україні реалізується проект INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених Нових Незалежних Держав». Він забезпечує науковців (через бібліотеки) оперативною науковою інформацією з електронних журналів відомих європейських видавництв – Springer (включаючи Kluwer; понад 1 200 назв) та Blackwell Science (понад 400 назв), бази даних (Zentralblatt Mathematik) та сервісу доставки документів. Проект діятиме до кінця 2006 р. Станом на жовтень 2005 р. до нього приєдналося 235 бібліотек України. Координаторами цього проекту є Технічна інформаційна бібліотека в Ганновері (Німеччина) та Наукова бібліотека Національного університету «Киево-Могилянська академія».

Слід відзначити досить високу активність університетських та ряду академічних бібліотек у використанні електронних ресурсів, засвідчену статистикою. І все ж таки для бібліотек України залишаються невирешеними багато питань, пов'язаних із середовищем світових інформаційних ресурсів: можливість отримання необхідних видань, фінансові, організаційні та технічні проблеми, майже повна відсутність технологій управління колекціями електронних ресурсів. Не впорядковано інформацію про сукупність вітчизняних електронних журналів. Майже відсутні спроби з упорядкування та представлення користувачам пошукових засобів щодо існуючих електронних журналів. Безумовно, все ще гострими є технічні питання: канали Інтернету, мережеві проблеми, недостатня кількість комп'ютерів та

іншого обладнання, програмного забезпечення тощо.

Ми запрошуємо бібліотеки України до співпраці у цій важливій для всіх нас справі через участь у Консорціумі „Інформатіо”. Слід зазначити, що в середовищі електронних ресурсів саме бібліотечні консорціуми відіграють наразі вирішальну роль, бо виступають відразу від більшості користувачів. Нагадаємо, що Консорціум – це добровільне об'єднання бібліотек для спільного придбання, упорядкування, використання електронних ресурсів, є юридичною особою, виступає від імені всіх бібліотек, що є його учасниками, і має право вести переговори від імені всіх членів, сплачувати рахунки, внески тощо.

Серед цілей будь-якого подібного консорціуму, в т. ч. й нашого, – допомога бібліотекам у придбанні та управлінні е-ресурсами:

- можливість отримання журналів за оптимальною ціною;
- можливість укладення якомога оптимальних ліцензійних угод;
- можливість залучення коштів (грантів) на весь проект у цілому;
- встановлення спільних (єдиних) стандартів в управлінні колекцією ЕЖ;
- підтримка інших ініціатив у доставлянні наукової інформації для користувачів бібліотек;
- спільне вирішення проблем хостінгу та архівування тощо.

Консорціум „Інформатіо”, що є членом Міжнародного консорціуму eIFL.net та Міжнародної коаліції бібліотечних консорціумів – International Coalition of Library Consortia (ICOLC), постійно працює над розширенням діапазону видів електронних інформаційних ресурсів, веде переговори про підключення нових систем інформаційного сервісу і запрошує бібліотеки України до активної співпраці у забезпеченні користувачів сучасною світовою науковою інформацією.

Список використаної літератури

1. Україна. Закон. Про Національну програму інформатизації // Відом. Верхов. Ради. – 1998. – № 27/28. – С. 181.
2. Budapest Open Access Initiative – Див.: <http://www.soros.org/openaccess>
3. Директорія журналів відкритого доступу. – Див.: <http://www.doaj.org>
4. Реєстр інституційних депозитаріїв. – Див.: <http://archives.eprints.org>
5. Кучма І. Право першої ночі? Відкритий доступ // Дзеркало тижня. – 2004. – 20-26 берез. – С. 16.
6. Костенко Л., Сорока М. Інтеграційна основа наукової інфосфери України // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2002. – № 5. – С. 36-43.
7. Ярошенко Т., Архипська О. Електронні журнали – бібліотекам України: Перший всеукр. консорціум б-к – користувачів електронними журн. вид-ва «Springer» // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 12. – С. 24-27.
8. Про Асоціацію “Інформатіо-Консорціум”. – Див.: <http://www.informatio.org.ua>

ВПРОВАДЖЕННЯ нових технологій у практику діяльності бібліотек, розширення сфери їхніх послуг – об'єктивна вимога часу.

Саме тому Міністерство культури і туризму України заявило про європейський підхід до організації роботи публічних бібліотек, намір наблизити зміст їхньої діяльності до вимог «Маніфесту публічних бібліотек» (див. Аналітичний звіт Міністерства за результатами роботи у 1-му півріччі 2005 р. на сайті www/minkult.gov.ua).

«Маніфест публічних бібліотек», підписаний 36 європейськими країнами, визначив пріоритетні напрями розвитку публічних бібліотек. Зокрема, документ зобов'язує ці заклади:

– запроваджувати нові види послуг, пов'язані з електронним урядуванням, електронною охороною здоров'я, електронною комерцією та електронним навчанням, надаючи безперешкодний, об'єктивний та зручний для читача доступ і допомогу у використанні електронних ресурсів;

– створювати, зберігати й уможлиблювати доступ для прийдешніх поколінь до електронних документів, наявних у місцевих публічних бібліотеках, музеях та архівах.

Але реалізацію цих напрямів діяльності публічних бібліотек потрібно узгоджувати із чинним законодавством, зокрема стосовно авторського права.

Питання, пов'язані з авторським правом і суміжними правами в Україні, регулюються рядом нормативно-правових актів. Це, зокрема, Закон „Про авторське право і суміжні права”, міжнародні конвенції, угоди та договори (Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Всесвітня конвенція про авторське право, Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності по авторському праву).

Поняття авторського права включає особисті немайнові та майнові права автора. Щодо особистих немайнових прав автора, у бібліотеках, як правило, не виникає проблем та непорозумінь. А ось майнові права автора у процесі використання об'єктів авторського права досить часто порушуються. До майнових прав автора належать виключне право на використання твору та виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому відтворювати твір у будь-якій формі і будь-яким способом. Виключне право автора (чи іншої особи) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти відтворення твору, його перероблення, розповсюдження та ін.

Якщо особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам, то майнові права автора можуть передаватися іншим особам, після чого ці особи стають суб'єктами авторського права.

Особа, яка володіє майновими авторськими правами на твір, може вимагати винагороди за будь-яке використання цього твору.

Згідно з українським законодавством, а також міжнародними правовими актами, майнове авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті. Після закінчення цього строку твір переходить у суспільне надбання та може вільно, без виплати авторської винагороди, використовуватися будь-якою особою за умови дотримання особистих немайнових прав автора.

Але Закон „Про авторське право і суміжні права” встановлює ряд виключень щодо порядку користування об'єктами авторського права. Зокрема, його стаття 22 регулює випадки вільного відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом.

Так, допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, репрографічне відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, діяльність яких не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку. При цьому встановлюються умови такого відтворення:

– у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями або без них, і коли це відтворення здійснюється за запитами фізичних осіб за умови, що бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження; відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;

– у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника даної бібліотеки чи архіву або для відновлення загубленого, пошкодженого або непридатного примірника з фонду аналогічної бібліотеки чи архіву, а одержання такого примірника іншим шляхом неможливе, а також, коли відтворення твору є поодиноким випадком і не має системного характеру.

Саме вказана норма вже давно застосовується бібліотеками у процесі надання послуг з ксерокопі-

Н. Розколупа

ювання документів, а також автоматично перенесена і на регулювання порядку надання послуг з електронної доставки документів.

В Україні послуги з електронної доставки документів надають декілька бібліотек, в тому числі 4 публічні, які мають статус державних або обласних універсальних. На їхніх сайтах до відома користувачів доведено умови та порядок надання послуг з електронної доставки документів, на сайті однієї бібліотеки подаються зразки угод на обслуговування з електронної доставки документів.

Практично всі бібліотеки надають однаковий перелік документів, які надсилаються електронною поштою:

- статті із газет, журналів, збірників;
- розділи або окремі сторінки із книг (обсягом до 30-50 сторінок);
- карти, атласи тощо.

При цьому на всіх сайтах розміщено інформацію (у формі рекомендації, попередження або заборони) щодо використання отриманих матеріалів лише з науковою чи освітньою метою.

Правовий аналіз інформативних матеріалів стосовно надання послуг з електронної доставки документів дозволяє зробити невтішний висновок: бібліотеки порушують норми авторського права. Головна причина цього, на мій погляд, – невірне тлумачення норм статті 22 Закону України „Про авторське право і суміжні права”. Ця стаття, як уже зазначалося вище, дає бібліотекам право на **репрографічне** відтворення документів. Визначення поняття репрографічного відтворення наводиться у статті 1 вказаного закону: „...факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп’ютер”.

Таким чином, очевидно, що норми статті 22 не розповсюджуються на надання послуг з електронної доставки документів. А бібліотеки, створюючи електронні копії документів, котрі є об’єктами авторського права, без дозволу на це осіб, які цим правом володіють, порушують Закон.

Чи не впливає з вищезазначеного висновок про нелегітимність надання послуг з електронної доставки документів? Звичайно, ні. Бібліотеки можуть вільно, не порушуючи законодавство, надсилати електронною поштою користувачам документи, а саме ті,

що не є об’єктом авторського права:

- повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;
- твори народної творчості (фольклор);
- видані органами державної влади у межах їхніх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їхні офіційні переклади;

– державні символи України, символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символи територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій (проекти офіційних символів і знаків до їхнього офіційного затвердження розглядаються як твори і охороняються авторським правом);

– розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності;

ті, що перейшли у суспільне надбання.

На пересилання електронною поштою за запитом користувачів інших документів (творів) бібліотека повинна отримати дозвіл особи, яка володіє авторськими правами на ці документи, а також вирішити питання, якщо на цьому наполягає автор, про виплату авторської винагороди. Але в Україні донедавна ніхто не зважав на норми Закону „Про авторське право і суміжні права”. Можливо тому, що досі у вітчизняній судовій практиці ми не маємо випадку позову до бібліотеки чи іншої установи про порушення авторських прав у процесі надання послуг з електронної доставки документів. Незважаючи на це, проблема існує і її потрібно вирішувати.

Тому заслуговує на увагу позитивний досвід ряду зарубіжних країн. У світовій практиці використовуються два шляхи розв’язання проблеми дотримання авторського права у процесі надання послуг з електронної доставки документів: так зване пряме ліцензування, а також колективне ліцензування.

Пряме ліцензування передбачає індивідуальні домовленості бібліотек з видавництвами щодо умов виплати авторської винагороди. Такий спосіб вирішення проблеми має суттєві недоліки. Адже бібліотеці потрібно укласти велику кількість договорів, організувати чітку систему контролю за виконанням їхніх умов, налагодити безперебійне перерахування коштів на рахунки видавництв. При цьому слід враховувати, що видавництва не завжди володіють авторськими правами на твір, тому договір потрібно укладати з автором.

На практиці частіше використовується колективне ліцензування, яке передбачає створення певних організацій для представлення інтересів володільців авторських прав. У цьому випадку бібліотека укладає договір лише з одним суб’єктом, що набагато спрощує організацію заходів із дотримання авторських прав. Як приклад, можна назвати консорціум „Авторське право і електронна передача документів”, створений Францією, Нідерландами, Німеччиною, Іспанією, Бельгією та США. У його рамках реалізується спільна модель захисту авторських прав.

Оскільки бібліотеки забезпечують доступ широким верствам населення до інформації, реалізують право громадян на освіту, держава повинна створювати відповідні умови для виконання ними своїх функцій. Це стосується також і забезпечення бібліотеками доступу до інформації, представленої у цифровому фор-

маті. У зв'язку з цим ІФЛА у 2000 р. сформулювала свою позицію з питань авторського права у цифровому середовищі. Зокрема, ця організація зазначає, що всі користувачі бібліотек повинні мати право безоплатно та вільно:

- переглядати загальнодоступний матеріал, що охороняється авторським правом;
- перебуваючи у бібліотеці чи за її межами, у приватних цілях, читати, слухати чи переглядати охоронювані матеріали, які надходять у вільний продаж;
- копіювати безпосередньо чи за допомогою бібліотечних та інформаційних працівників у розумному обсязі охоронювані цифрові твори для використання в особистих, навчальних чи дослідницьких цілях.

Але це – лише рекомендації громадської організації, яка представляє інтереси бібліотек. У світовій юридичній практиці існує проблема регулювання відносин у сфері авторського права. Чинне законодавство, включаючи міжнародні правові акти, застаріло та не враховує бурхливі процеси розвитку інформаційних технологій. Потреба зміни законодавства у сфері авторського права – це вже об'єктивна реальність, не рахуватися з якою не можна.

А бібліотекам можна порадити лише уважно читати закони та чітко дотримуватися їх у процесі своєї діяльності.

Список використаної літератури

1. Україна. Закон. Про авторське право і суміжні права: Офіц. вид. – К.: Вид. дім «Де Юре», 2002. – 55 с.
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Паризький акт від 24 лип. 1971 р. // Авторське право і суміжні права: Законодавство та судова практика. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 101-135.
3. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право // Авторське право і суміжні права: Законодавство та судова практика. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 136-143.
4. Бойкова О.Ф. Библиотечная практика и авторское право: Науч.-практ. пособие. – М.: Либерия, 2004. – 115 с.
5. Бондаренко С. Правомірне використання об'єктів авторського права // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 11. – С. 15-20.
6. 7-й міжнародний семінар «Електронні ресурси і міжнародний інформаційний обмін: Восток – Запад»: Тр. семінара. – Вашингтон; Нью-Йорк, 2005. – 174 с.
7. Штефан О. Авторське право та сучасні комп'ютерні технології // Право України. – 2005. – № 2. – С. 99-102.

ХРОНІКА ХРОНІКА ХРОНІКА

ВАЖЛИВА ЗУСТРІЧ

28 жовтня 2005 року в Національній парламентській бібліотеці України відбулася зустріч українських видавців, книготорговців і бібліотечних працівників із Прем'єр-міністром України Юрієм Єхануровим.

Під час зустрічі презентувалися найновіші видання вітчизняних видавництва. Природно, що на ній також обговорювалися найбільш болючі питання українського книговидавництва і поповнення бібліотечних фондів.

У своєму виступі генеральний директор НПБ України Т. Вилегжаніна зазначила, що, крім недостатнього фінансування,

поповнення фондів бібліотек ускладнює надзвичайно затяжна у часі процедура придбання книжок згідно із

Законом України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти". Відповідно до нього друковані видання для бібліотек закуповуються за тендерною процедурою (запит цінних пропозицій, відкриті торги і редуцціон – залежно від річного фінансування). За час проведення відкритих торгів потрібні видання встигають зникнути з книжкового ринку. Крім того, бібліотеки досить часто фізично не можуть вчасно реалізувати кошти, які виділяються наприкінці фінансового року і ще до його закінчення мають бути витрачені. Вирішити проблему можна, визначивши книги, згідно зі ст. 2 вказаного закону, специфічним товаром у випадку їхньої закупівлі бібліотеками і дозволити їхнє придбання за спрощеною процедурою.

Вже наступного дня, 29 жовтня, на засіданні Кабінету Міністрів Ю. Єхануров дав відповідне доручення міністерствам економіки, фінансів, юстиції та культури і туризму.

бібліотечній справі давно існує така форма масової роботи, як клуби за інтересами. Вони створюються з метою згуртування читацького активу та додаткової популяризації літератури, більш повного розкриття фонду. Але бувають випадки, коли такий клуб переростає суто бібліотечні межі, набуває статусу громадсько-культурного осередку.

Клуб "Ріднокрай", що працює при Дніпропетровській ОУНБ (ДОУНБ) з жовтня 1990 року, практично від самого початку свого існування став саме таким науково-дослідницьким та просвітницьким осередком міста Дніпропетровська. Виник він не на порожньому місці, як і кожне явище, має своє коріння й свою історію.

Часто у справі популяризації краєзнавчої літератури позитивну роль відіграє читацький актив. Ще 1962 року при бібліотечі почало діяти Дніпропетровське товариство краєзнавців (бібліотечно-бібліографічна секція), яке ставило за мету надавати допомогу у формуванні фонду, проведенні краєзнавчих заходів серед населення міста, читанні лекцій тощо.

Ґрунт для створення клубу "Ріднокрай" підготували "краєзнавчі четверги", які проводилися при секторі краєзнавчої роботи шоквартально, починаючи з 1975 року. Здійснювалися ці заходи широкомасштабно, силами бібліотеки, історичного музею та магазину "Букініст", як правило, в стінах котрогось із організаторів, інколи проводилися виїзні засідання. Незмінним ведучим багатьох років був відомий поет М. Миколаєнко. У проведенні "четвергів" брали участь науковці, краєзнавці-аматори, письменники, мистецтвознавці, артисти.

1989 року в бібліотечі було створено відділ краєзнавчої літератури та бібліографії. А вже наступного року організовано при ньому клуб "Ріднокрай".

Основа основ будь-якої справи – люди. Клуб започаткували ентузіасти, люди небайдужі, енергійні, ерудовані, їх було чоловік п'ятнадцять-двадцять – професійні історики та краєзнавці-аматори.

Очолує "Ріднокрай" протягом усіх років роботи Ганна Швидько – відомий вчений, автор багатьох наукових публікацій, монографій, підручників. Багато років Ганна Кирилівна керувала кафедрою історії України Дніпропетровського національного університету (ДНУ), зараз вона – професор, академік Української академії історичних наук, заслужений діяч науки і техніки України. Її, в номінації "Жінка року-2000", включено в довідник "Хто є хто", який видає американський біографічний інститут.

Членами клубу від самого започаткування стали вчені ДНУ: автор серії книг про запорозьке козацтво, доктор історичних наук, професор (нині – професор Національного університету "Києво-Могилянська академія" та священник) Ю. Мицик, кандидат історичних

наук, доцент

І. Копотієнко,

доктор філологічних наук, професор, А. Поповський (нині – професор Державної юридичної академії), ім'я якого, до речі, кілька років тому теж потрапило до словника "Хто є хто", молоді історики (давно вже науковці з вченими ступенями, автори солідних монографій) В. Заруба та О. Журба. Були не лише гуманітарії, а й доктор технічних наук, професор Г. Гуляєв, інженер-металург Л. Кондратенко, який досліджував історію фортеці Кодак і писав вірші. Не менш активно виявили себе вчитель Ю. Немченко та лікар М. Богомаз, які вже тоді були краєзнавцями з солідним стажем і мали чимало публікацій у місцевій періодиці, а також медик Т. Музика – завзятий дослідник лоцманства. Одним із найактивніших членів клубу від самого його започаткування став майор міліції В. Мороз, який за популяризаторську діяльність у галузі краєзнавства одержав звання заслуженого працівника культури України. Він багато друкується в місцевій періодиці та наукових збірках. П'ятнадцять років клубного стажу і у М. Кавуна, який прийшов сюди дванадцятирічним хлопчиною разом з батьками. Тепер він – кандидат історичних наук, доцент ДНУ, має публікації в наукових збірках, співавтор книги "Віхи історії".

Клуб "Ріднокрай" – живий організм, він розвивається, поповнюється новими членами. За роки його існування кількість відвідувачів клубу зросла учетверовп'ятеро, прийшли нові цікаві люди, закохані в рідний край. Про кожного з них можна було б написати книгу.

В. Савчук – професор ДНУ, кандидат природничих наук, згодом – доктор історичних наук, викладає фізику, досліджує історію розвитку науки і техніки краю, діяльність вчених, багато років очолював університетське видавництво.

Доктор філософських наук А. Фоменко, відомий і як завзятий колекціонер, все свої свідоме життя присвятив збиранню Шевченкіани, яку згодом передав музею "Літературне Придніпров'я". А ще А. Фоменко збирає поштові листівки. У його колекції налічується понад 500 карток з видами Катеринослава, частину з яких було використано для ілюстрування перевиданої книги Д. Яворницького «История города Екатеринослава». Понад 130 високоякісних кольорових ксерокопій з цих листівок професор подарував бібліотечі.

Ще один завзятий колекціонер – полковник у відставці А. Ялович, збирач екслібрисів. У книзі "Шевченкіана в екслібрисі" можна побачити мініатюри і з його колекції.

Понад десять років активним членом клубу є відомий журналіст, письменник-краєзнавець, дослідник культурного та літературного життя Придніпров'я М. Чабан. Він відкрив не одне ім'я з когорти "розстрі-

Н. Тітова

ляного відродження” чи вигнанців, які змушені були покинути Україну, повернув забуті імена. За свою благодійну діяльність отримав ряд відзнак, нагороджений дипломом імені Д. Яворницького.

Такою ж відзнакою було нагороджено і донедавна найстарішого члена клубу, а нині вже покійного Г. Омельченка. В юності він лоцманував на дніпрових порогах, зустрічався з Д. Яворницьким, закінчив університет, вчителював, пройшов дорогами війни, був засуджений як “ворог народу”, став одним із організаторів місцевого осередку Руху. 1994 року заснував у селищі Лоцманська Кам’янка музей лоцманства, написав книгу про людей цієї героїчної професії, до кінця своїх днів, а прожив він понад дев’яносто років, відзначався неабиякою активністю.

Охоче беруть участь у роботі клубу кандидати геолого-мінералогічних наук, вчені ДНУ В. Манюк та В. Осавуленко, бібліотекар обласної бібліотеки для дітей Л. Глушак, інженер І. Науменко. Викладач Державного фінансово-економічного інституту М. Підлісний не раз запрошував на засідання своїх студентів, так само приводить із собою школярів офіцер запасу, викладач допризовної підготовки юнацтва В. Жабаровський. Активних членів клуб отримав і в особах викладача транспортного університету Г. Іващенко, вчителя-методиста Т. Недосекої, яка написала ряд підручників з історії рідного краю та України, наукового співробітника Обласного центру охорони історико-культурних цінностей В. Старостіна, старшого редактора обласного телебачення, заслуженого журналіста України Г. Півняк, поета та перекладача О. Завгороднього, літредактора педагогічної газети “Джерело” та головного редактора цієї ж газети З. Марчишиної; архітекторів О. Бердика та О. Харлана; кандидата філологічних наук, викладачки Національного гірничого університету (НГУ) І. Мамчич; кандидата історичних наук, доцента цього закладу І. Кочергіна.

Останніми роками клуб поповнився молодими силами, серед яких – старші школярі, випускники вузів, аспіранти, отже він має майбутнє.

Клуб “Ріднокрай” відзначається високим науковим потенціалом, адже у більшості його членів вища освіта. Серед них є наукові співробітники музеїв, викладачі вузів, аспіранти, майже два десятки чоловік мають ступені доктора та кандидата наук

Хоча не лише високий освітній ценз визначає рівень знань того чи іншого краєзнавця. Є серед них аматори, які у “своїх” темах мають академічні знання, бо ж ґрунтовно, протягом багатьох років, використовують

чи першоджерела, архівні матеріали, вивчають предмет своєї зацікавленості.

У роботі клубу беруть участь не тільки постійні члени, частими гостями на засіданнях бувають співробітники Державного історичного музею (ДІМ), вчені ДНУ, НГУ, інших вищих навчальних закладів.

Високий інтелектуальний рівень членів клубу, допомога наукових установ, солідна джерельна база краєзнавчих фондів – як ДОУНБ, так і приватних бібліотек краєзнавців, дозволяють займатися серйозними науковими пошуками та просвітницькою діяльністю.

Робота клубу проводиться у формі засідань або екскурсій, буває, що обидві форми поєднуються. Для розгляду береться одна конкретна тема, доповідають ті, хто найкраще нею володіє, люди, які впродовж багатьох років її вивчають, досліджують, мають певні здобутки. Розповідь, як правило, супроводжується демонстрацією документів з державних та приватних архівів, матеріалів, невідомих не лише широкому загалу, а й багатьом фахівцям, підкріплюється посиланнями на конкретні джерела. Такі виступи стають своєрідним підведенням підсумків вже зробленого і разом з тим поштовхом для подальших пошуків. Часто матеріали доповідей слугують основою солідних праць, монографій, розділів книг, публікуються в журналах та наукових збірках. Неодноразово розглядалися питання малодосліджені чи спірні, а отже виникали дискусії, які ставали додатковим приводом для поглибленого вивчення предмета.

За п’ятнадцять років роботи проведено понад сто двадцять засідань, на яких обговорювалися найрізноманітніші

питання з історії Придніпров’я, розвитку науки, культури, освіти, діяльності видатних людей краю. Якщо проаналізувати тематику засідань, то видно, що більшість з них присвячувалася визначним постатям. Серед них такі відомі діячі, як Д. Яворницький, І. Манжура, генерал Ю. Пушкін. Але частіше йдеться про людей, незаслужено забутих або ж в силу тих чи інших причин і зовсім невідомих, діяння яких заслуговують на пошану і визнання. До таких належать О. Поль, Я. Грдина, І. Труба, Г. Мазепа, Ю. Семенко, Г. Мазуренко, В. Чапленко, О. Шпота, М. Пронченко та багато інших. Десятки імен вчених, письменників, діячів культури, митців, просвітян вирвано з темряви забуття зусиллями краєзнавців. Численні засідання присвячувались історичним подіям минулого і сучасного – 350-річчю початку національно-визвольної війни, процесу колонізації нашого краю та виникненню міст, сторінкам радянських репресій та голодомору, а також та-

Засідання членів клубу “Ріднокрай”

кому маловивченому явищу, як націоналістичне підпілля ОУН на Дніпропетровщині в часи війни. Досліджувались і літературне та культурно-мистецьке життя краю, фольклор, звичаї, традиції Придніпров'я.

Проводилися засідання, присвячені архітектурній тематиці, проблемам охорони пам'яток історії та культури, дослідженню й розробці природних ресурсів, велику зацікавленість викликало таке явище, як дніпровське лоцманство, а також археологічні розвідки.

Засідання відбуваються як у стінах бібліотеки, так і поза її межами. Не раз краєзнавці бували в ДІМ, у тому числі його відділах – меморіальному будинку Д. Яворницького та “Літературне Придніпров'я”, у художньому, археологічному музеях та ботанічному саду ДНУ, побували у Троїцькому соборі м. Новомосковська та в Петриківці.

Тісне співробітництво пов'язує клуб “Ріднокрай” з науковцями НГУ. Саме в його стінах проводилися засідання, присвячені таким яскравим особистостями краю, як вчені Я. Грдина та В. Курилов, а також засідання “Чарівний світ мінералів”, що відбулось у геолого-мінералогічному музеї університету.

Краєзнавці зі своїми дослідженнями виступають не лише на клубних засіданнях, а й на наукових конференціях, які проводяться силами історичного музею, державного та гірничого університетів, на краєзнавчих читаннях. Кілька представників клубу брали участь у двох з'їздах Всеукраїнської спілки краєзнавців в Києві (1996, 2003).

Наукове спрямування роботи клубу нерозривно пов'язане з культурно-просвітницькою діяльністю. Десятиліття панування радянського режиму призвели до вилучення з нашої історії та культури багатьох сторінок, чимало фактів було перекручено, події трактувались із вигідних правлячим верхівкам позицій, викреслено з пам'яті поколінь чимало імен людей, діяннями яких можна лише гордитися. Відновити історичну справедливість, повернути співвітчизникам надбання культури, вшанувати достойників, котрі роки праці, а часто й життя віддали заради Батьківщини, – це одне із завдань краєзнавців.

Членами “Ріднокраю” неодноразово робилися спроби тим чи іншим чином увічнити пам'ять визначних людей – В. Ващенко, В. Чапленка, І. Труби, А. Кащенко, М. Пронченка, О. Поля. Вони виступали з ініціативою назвати іменами цих діячів вулиці, відкрити меморіальні дошки на будинках, де вони жили, перевидати книги. На жаль, ці спроби наштоткнулись на байдужість місцевої влади та відсутність коштів. Зате широко використовується краєзнавцями така форма просвітницької роботи, як виступи в місцевій пресі, по радіо, на телебаченні.

Численні публікації про історію краю, його природні багатства, культурне життя, подвижників мають Г. Швидько, В. Савчук, В. Мороз, М. Богомаз, А. Поповський, В. Старостін. Не раз матеріали, напрацьовані краєзнавцем М. Чабаном ставали основою радіопередач з літературного циклу “На полі слова”, які готувала і вела Н. Нікуліна. Велику просвітницьку роботу проводить і заслужений журналіст України, член Пра-

вління Всеукраїнської спілки краєзнавців, старший редактор обласного телебачення Г. Півняк. За її ініціативою та активною участю на матеріалах засідань “Диво-світ великодньої писанки”, “Живе слово”, “Життя і творчість Василя Чапленка”, “Лоцмани дніпрових порогів”, “Я – Крик!”, “Краєзнавча робота обласної наукової бібліотеки...” та багатьох інших створено передачі програми “Пороги”.

Зразком для себе члени клубу “Ріднокрай” завжди ставили діяльність Катеринославської вченої архівної комісії, яка існувала в нашому місті на початку ХХ століття. Комісія випускала “Літописи”, тож мрія мати своє видання ніколи не полишала учасників “Ріднокраю”. На початку 1997 року вийшов перший випуск такого видання – альманах “Січеславщина”, куди увійшли статті краєзнавців, протоколи засідань, бібліографія. Другий і третій випуски присвячувались краєзнавчій діяльності М. Чабана та В. Кунцера, четвертий – розповідає про природу краю. Готуються наступні випуски. Крім того, краєзнавці беруть активну участь у підготовці бібліографічних видань ДООУНБ. Статтею голови клубу Г. Швидько “Мить довжиною в два тисячоліття”, що являє собою огляд історії Дніпропетровщини за останні дві тисячі років, відкриваються три випуски календаря “Моє Придніпров'я”. В цьому ж виданні вже кілька років друкуються матеріали А. Поповського, М. Чабана та інших краєзнавців, активним помічником бібліотекарів є молодий вчений ДНУ М. Кавун. За допомогою членів клубу останнім часом підготовлено декілька бібліографічних довідників та покажчиків.

Клуб не є елітарним, закритим – у його роботі можуть брати участь усі бажані. Практикуються засідання у розширеному складі, коли запрошуються викладачі вузів, працівники закладів культури, представники засобів масової інформації. Особлива увага приділяється молоді, бажані гості тут студенти і школярі. Не раз на засіданнях бували студенти державного, транспортного, гірничого університетів, фінансово-економічного інституту, причому приходили вони сюди за власним бажанням, без тиску викладачів.

Крім засідань, члени клубу охоче беруть участь у культурницьких заходах, організованих бібліотекою та іншими установами. Останніми роками практикуються одно-дводенні краєзнавчі мандрівки за тією чи іншою темою.

Краєзнавці завжди охоче йдуть до студентських аудиторій, шкіл, виступають з лекціями, беруть участь у численних культурницьких заходах бібліотек, музеїв, творчих спілок тощо. Використовується ще й така форма просвітницької роботи, як залучення студентів та школярів до самостійних краєзнавчих досліджень.

Приклад ДООУНБ наслідують. При обласній бібліотеці для дітей організовано клуб юних дослідників краю. Краєзнавчий клуб “Грані”, що працює при НГУ, також виник під впливом “Ріднокраю”.

Сьогодні кількість членів клубу сягає до семи-восьми десятків чоловік. “Ріднокрай” розвивається, набуває все більшого авторитету, дедалі більше поширює та поглиблює свою роботу, являючи собою, по суті, науково-просвітницьке товариство. ●

ЦЕНТР КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

ДУБЕНЬСЬКА центральна районна бібліотека Рівненської області значну увагу приділяє ґрунтовному вивченню та висвітленню історії рідного краю, відродженню його кращих традицій.

До послуг читачів краєзнавчий фонд, який нараховує понад 800 примірників різних документів. Багато зібрано літератури місцевих видавництв („Наш край”, „Дубен”). Значну частину складають буклети краєзнавчого змісту, тематичні папки газетних та журнальних матеріалів, фотознімки на теми: „Історичні пам’ятки Дубенщини”, „Невідомі сторінки історії Дубен”, „Життя і побут чехів на Дубенщині” „Дубно в роки Великої Вітчизняної війни”, „Вулиці, на яких ми живемо”, „Письменники Дубенщини”, „Бібліотечна справа на Дубенщині” тощо. Джерелом їхнього наповнення, в основному, є місцеві періодичні видання „Скриня”, „Наше дзеркало”, „Дзеркало плюс”, „Вісті і коментарі”, „Вісник Дубенщини”, які обов’язково зберігаються в архіві бібліотеки.

Збиранням і розповсюдженням краєзнавчої інформації займається й центр регіональної інформації при бібліотеці. Сюди регулярно надходить вся важлива для населення інформація про роботу органів самоврядування. Ці документи також є частиною краєзнавчого фонду. Для користувачів матеріали збираються в папках за темами: „Рішення районної ради”, „Розпорядження райдержадміністрації”, „Як оформити субсидію”, „Соціальні гарантії людям з обмеженими можливостями”, „Куди піти вчитися” та багато інших. Діяльність центру набула вже помітного авторитету серед користувачів, які постійно звертаються сюди за необхідною довідкою.

Бібліотека проводить велику довідково-бібліографічну та інформаційну роботу з питань краєзнавства. Вже понад 20 років ведеться краєзнавча картотека, що охоплює різноманітні питання політичного, господарського та культурного життя міста та району. Відомості про кожне село зібрані за окремим роздільником. Досить детально висвітлено літературну діяльність на Дубенщині і роботу товариств чеської та польської культури. Основними джерелами поповнення картотеки є місцеві видання та періодика. Декілька років ведеться архів виконаних бібліографічних довідок краєзнавчої тематики.

Постійно діюча книжкова виставка „У цім краю, де серця рідна пристань” дає можливість представити наявну у бібліотеці краєзнавчу літературу, систематично знайомити користувачів з новими друкованими матеріалами з краєзнавства, про відомих людей краю, творами місцевих письменників і поетів.

Популяризації краєзнавчої літератури сприяють масові заходи, які проводить бібліотека спільно з краєзнавчим товариством та „Просвітою”. Досить дієвою є співпраця з Дубенським відділенням Національної спілки письменників України, завдяки якій у бібліотеці

створено літературну студію „Слово”. На її засіданнях присутні знайомляться з письменниками та поетами Дубенщини, як відомими, так і початківцями. Тільки за останній період у рамках студії проведено презентації нових книг Люби та Миколи Пшеничних „Калиновий вогонь серед зими”, О. Матвійчука „Багряні пам’яті листки”, С. Кудіна „В лабетах ГУЛАГу”, Я. Савчук „Життя – клавіатура”.

Як правило, цікавими і насиченими є дні краєзнавства, що проводяться спільно з краєзнавчим товариством. До їхньої підготовки залучаються представники влади, історики, краєзнавці, використовуються матеріали історико-краєзнавчого музею, в тому числі книжкові раритети, фотознімки. Бібліотека, зі свого боку, готує тематичні та літературні вечори, вікторини, зустрічі з відомими людьми краю.

Добре зарекомендувала себе така форма роботи, як краєзнавчі читання. Завдяки співробітництву бібліотечних та музейних працівників, активу краєзнавців у період підготовки до них, користувачі завжди відкривають для себе маловідомі імена людей нашого краю. Так, краєзнавчі читання „Через терни до зірок” було присвячено 75-річчю від дня народження уродженки села Верба Мотрі Братійчук – відомої професорки, зачинательки знаменитої ужгородської астрофізичної школи, однієї з кількох українок, чий ім’ям названо зірку в космосі. Про цікаві і маловідомі факти з життя і діяльності лубенського краєзнавця Ігоря Лозов’юка дізнались присутні під час краєзнавчих читань „Любов в обмін на страждання”, приурочених до 10-ї річниці від дня його смерті.

Традиційними стали в бібліотеці виставки художніх полотен місцевих митців. Великою популярністю у читачів користувалися виставки-презентації картин художників Волощуків, М. Петрука, Б. Бардецького. Справжнім відкриттям для дубенчан стали експозиції творів П. Вишневського та Люби Пшеничної.

Займається бібліотека і рекламно-видавничою діяльністю. Протягом останнього року було підготовлено і видано міні-книжку „Історія бібліотек Дубенщини”, три буклети із серії „Село моє – краплиночка на карті”, де опубліковано невідомі ще сторінки історії населених пунктів району. Вийшли перший випуск інформаційного бюлетеня „Народні умільці Дубенщини”, бібліографічний нарис за творчістю Люби Пшеничної.

Поштовхом до пошуку нових творчих ідей став проведений на базі нашої книгозбірні працівниками Рівненської ОУНБ обласний семінар-практикум на тему „Сучасні краєзнавчі аспекти в діяльності публічних бібліотек”.

Всі ці заходи сприяють активізації відвідування бібліотеки, пробуджують зацікавленість читачів до краєзнавчих документів і зростанню попиту на них.

На основі нових надходжень до фондів Національної парламентської бібліотеки України продовжуємо публікацію матеріалів з питань авторитетного контролю в алфавітних каталогах [початок див. у № 3 (21) за 2003 р., № 2 (24) за 2004 р., № 2 (28) за 2005 р.]

ІНФОРМАЦІЯ подається двома блоками: особисті імена; назви установ та організацій.

І Блок: Особисті імена

Умовні позначення:

П: Псевдонім(и)

СП: Справжнє прізвище

КВ: Короткі відомості про автора

ДД: Джерело даних

П: Барвінок, Наталя

СП: Шейко, Наталя

КВ: Наталя Барвінок – літературний псевдонім Шейко Наталі (1985), юної охтирчанки з Сумщини. З молодших шкільних років Наталя відвідує поетичну студію “Октава” при міському дитячо-юнацькому центрі, бере участь у молодіжних літературних фестивалях і конкурсах. Вірші Наталі друкувалися в газетах “Хата”, “Наша віра”, “Журавлик”.

ДД: Барвінок, Наталя. З багряних віт – снага охтирська. – Суми, 2003. – 15 с.

П: Вовчук, Іван Федорович

СП: Вовк, Федір Іванович

КВ: Федір Іванович Вовк народився 1903 р. у селі Очеретовому на Полтавщині. У 1926 р. закінчив Харківський університет, працював співробітником Науково-дослідного інституту рослинництва в Харкові. В роки війни переїхав до Галичини, вступив до таємного осередку Організації українських націоналістів, де отримав псевдонім Іван Федорович Вовчук, який мав до кінця життя. За завданням Проводу ОУН після війни працював за кордоном – у Західній Німеччині, у США. Був редактором газети “Національна трибуна” та очолював видавництво “Вісник”(США). Помер професор І.Ф. Вовчук 1979 р. у Пітсбурзі (США).

ДД: Вовк Ф.І. Вибрані публіцистичні твори. – Д.: Пороги, 2003. – 98 с.

П: Волошка, Зінаїда

СП: Шиліна, Зінаїда Іванівна

КВ: Перша збірка віршів “Рілля ночі” Шиліної Зінаїди Іванівни, поетеси з Харківщини, вийшла у світ під псевдонімом: Зінаїда Волошка.

ДД: Волошка, Зінаїда. Рілля ночі. – Х, 2001. – 31 с.

П: Горлач, Леонід

СП: Коваленко, Леонід

КВ: Леонід Горлач (Коваленко) народився 1941 р. у містечку Ріпки, на Чернігівщині. Закінчив Ніжинський педінститут, працював у пресі, в апараті Національної спілки письменників України. Автор більше сорока книг поезії, прози, публіцистики.

ДД: Горлач, Леонід. Руїна (або життя і трагедія Івана Мазепи). – К., 2004. – 256 с.

П: Грекова І.

СП: Вентцель, Елена Сергеевна

КВ: І. Грекова – псевдонім *Елены Сергеевны Вентцель* (1906-2002). Математик, професор, автор відомого

підручника з теорії ймовірності, усупереч всім радянським літературним табелям про ранги на довгі роки стала культовою письменницею російської інтелігенції. Праці з математики видавала під справжнім прізвищем, а художні твори – під псевдонімом *І. Грекова*.

ДД: Грекова І. На испытаниях. – М., 2002. – 293 с.

П: Звенислава

СП: Гнатюк, Юлія

КВ: *Юлія Гнатюк* – дослідник давньослов'янських традицій, поетеса – вибрала для себе духовне слов'янське ім'я *Звенислава*. Під таким псевдонімом вийшла у світ книга віршів авторки “Ведический настрой”.

ДД: Звенислава. Ведический настрой: Стихи. – Д., 2003. – 70 с.

П: Зоряна Подолянка

СП: Пірус, Тетяна Петрівна

КВ: Зоряна Подолянка – під таким іменем вийшла у світ літературного слова педагог, історик, етнограф, писанкарка і краєзнавець Тетяна Петрівна Пірус. Народилася і виросла у Вінниці, любить рідну землю, плакає майбутнє України, закликає стати на захист традицій, звичаїв, духовної культури українського народу.

ДД: Зоряна Подолянка. Присягаю. – Вінниця, 2004. – 88 с.

П: Калич

СП: Калитовський, Олег Тарасович

КВ: Для друку своїх поетичних збірок Калитовський Олег Тарасович вибрав псевдонім Калич. Був задіяний у багатьох музичних проектах Львова. Створив дев'ять поетичних збірок.

ДД: Калич. Вирваний час Всесвіту: Поезії. – Львів, 2003. – 62 с.

П: Лисси Мусса

СП: Чернакова, Зоя

КВ: Відома московська художниця, журналістка і психолог *Зоя Чернакова* свої книги з психології видає під псевдонімом *Лисси Мусса*.

ДД: Лисси Мусса. Вот вам Точка Опоры, или ОК'сЮ-МОРОн. – М., 2005. – 238 с.

П: Муравель Ферда

СП: Йоньца, Марко

КВ: Марко Йоньца (1970-2003) – польський поет, родом із Слупська. В українському лицей вивчав українську мову і літературу, історію і культуру України, тут писав свої перші вірші. Закоханий у природу, більшість часу проводив у спостереженні за нею. Через це й отримав від товаришів прізвисько *Муравель Ферда*, яке згодом взяв собі як літературний псевдонім.

ДД: Муравель Ферда. Вибране. – Львів, 2004. – 97 с.

П: *Нестерова, Наталья*
 СП: *Умеренкова, Наталья Владимировна*
 КВ: В серії "Женские истории" романи *Умеренковой Натальи Владимировны* "Татьянин дом", "Позвони в мою дверь", "Школа для толстушек" вийшли в світ під псевдонімом *Наталья Нестерова*.

ДД: Нестерова, Наталья. Школа для толстушек. – М., 2004. – 398 с.

П: Ош, Юрій
 СП: Костенко, Геннадій Олександрович
 КВ: У своїх книгах Геннадій Костенко (літературний псевдонім – Юрій Ош), член Національної спілки журналістів України, у віршованій формі змальовує нашу українську дійсність початку ХХІ століття – часто-густо чудернацьку і безглузду.

ДД: Ош, Юрій. Смолоскип: Мої вірші. – Суми, 2004. – 45 с.

П: *Платова, Виктория Евгеньевна*
 СП: *Соломатина, Виктория; Петрова, Наталья*
 КВ: *Платова Виктория Евгеньевна* – колективний псевдонім, під яким працюють дві талановиті російські письменниці – *Виктория Соломатина* і *Наталья Петрова*.

ДД: Платова, Виктория Евгеньевна. Нубийський крест. Кн. 1. – М., 2003. – 318 с.

П: Розсоха, Стах
 СП: Погорілов, Станіслав Станіславович
 КВ: Молодий український поет з Харкова Погорілов Станіслав Станіславович видав свою першу збірку поезій "Чекання" під псевдонімом Стах Розсоха.

ДД: Розсоха, Стах. Чекання. – Х., 1996. – 30 с.

П: *Свитлыч, Алексей*
 СП: *Матвиенко, Алексей*
 КВ: *Алексей Свитлыч* – літературний псевдонім сучасного поета з м. Іллічівська, що на Одещині.

ДД: Свитлыч, Алексей. Афродита: Сб. стихов. – Одеса, 2003. – 237 с.

П: *Стернов, Анатолий*
 СП: *Ефременко, Александр Анатольевич*
 КВ: Під псевдонімом *Анатолий Стернов* видає свої вірші поет із Санкт-Петербурга *Ефременко Александр Анатольевич*.

ДД: Стернов, Анатолий. Город небывалый. – СПб., 1998. – 96 с.

П: *Тивол Сивол*
 СП: *Бойко, Игорь*
 КВ: Під іменем головного персонажа своїх казок, мурхи *Тивола Сивола*, видає свої книги письменник *Игорь Бойко*.

ДД: Тивол Сивол. Исчезнувший разум века. – К., 2004. – 268 с.

П: *Шрам, Эдуард фон*
 СП: *Чубенко, Эдуард Иванович*
 КВ: Перша книга поезій *Эдуарда Чубенко* "Обреченная звезда" вийшла під псевдонімом *Эдуард фон Шрам*.

ДД: Шрам, Эдуард фон. Обреченная звезда. – Д., 2004. – 185 с.

II Блок: Назви установ та організацій

Умовні позначення:

ПН: Попередня назва

СН: Сучасна назва

ДД: Джерело даних

ПН: Київська державна консерваторія ім. П.І. Чайковського

СН: Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського

ДД: Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського. – К., 1999. – Вип. 1. – 170 с.

ПН: Київський автомобільно-дорожній інститут
 СН: Національний транспортний університет
 ДД: Про надання деяким вищим навчальним закладам статусу національних: Указ Президента України від 11 вересня 2000 р. №1059/2000 // Уряд. кур'єр. – 2000. – 4 жовт.

ПН: Київський військовий гуманітарний інститут Міністерства оборони України

СН: Національна академія оборони України
 ДД: Збірник наукових праць Національної академії оборони України. – К., 2003. – Вип. 6 (37). – 102 с.

ПН: Київський інститут "Слов'янський університет"
 СН: Київський славістичний університет
 ДД: Вісник Київського славістичного університету. – К., 2003. – Вип. 14. – 340 с.

ПН: Одеський електротехнічний інститут зв'язку ім. О.С. Попова

СН: Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

ДД: Наукові праці Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова. – О., 2001. – № 2. – 144 с.

ПН: Миколаївський кораблебудівний інститут
 ПН: Український державний морський технічний університет ім. адмірала Макарова

СН: Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

ДД: Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування. – Миколаїв, 2004. – Вип. 2 (395). – 170 с.

ПН: Одеський технологічний інститут ім. Й.В. Сталіна
 ПН: Одеський технологічний інститут ім. М.В. Ломоносова

СН: Одеська державна академія харчових технологій
 ДД: Наукові праці / Одеська державна академія харчових технологій. – О., 2001. – Вип. 22. – 279 с.

ПН: Одеський університет ім. І. Мечнікова
 СН: Одеський національний університет ім. І. Мечнікова

ДД: Вісник Одеського національного університету ім. І. Мечнікова. – О., 2001. – Т. 6, вип. 4: Біологія. – 378 с.

ПН: Український фінансово-економічний інститут (м. Ірпінь Київської обл.)

ПН: Академія Державної податкової служби України
 СН: Національна академія Державної податкової служби України

ДД: Науковий вісник Національної академії Державної податкової служби України (економіка, право). – Ірпінь, 2004. – Вип. 1 (23). – 263 с.

ПН: Харківський інститут культури
 СН: Харківська державна академія культури
 ДД: Вісник Харківської державної академії культури. – Х., 1999. – Вип. 1. – 186 с.

Б

ІБЛІОТЕКА як важливий центр духовного життя країни чи певного регіону використовує різноманітні форми роботи, об'єднує громадськість і стає своєрідною територією толерантності.

Гасло „Схід і Захід – разом”, що стало актуальним останнім часом, сьогодні втілюється в життя і бібліотечною спільнотою України, яка зміцнює духовні мости між регіонами, сприяє взаєморозумінню їхніх жителів.

Так, директор Долинської ЦБС Івано-Франківської області Л. Фреїв була учасником Всеукраїнського семінару „Проект LEAP: Підвищення ролі бібліотек у житті місцевої громади”, і зокрема акції „Українська книга – бібліотекам Донбасу”. Вона подарувала Донецькій ОУНБ ім. Н.К. Крупської добірку нових видань прикарпатських авторів та номер всеукраїнського літературно-художнього та громадсько-політичного журналу „Перевал”, що виходить в Івано-Франківську.

В Івано-Франківській ОУНБ ім. І. Франка проходить чимало соціально-культурних заходів, що сприяють вихованню толерантності у спілкуванні між окремими особами і соціальними, культурними, релігійними та мовними об'єднаннями краю.

Велике зацікавлення завжди викликають наукові читання «Україна. XXI сторіччя». Це спільний проект нашої бібліотеки та Івано-Франківського осередку Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Найвідоміші вчені, діячі Прикарпаття розглядають глобальні питання сьогодення, зокрема доволі часто піднімають проблеми моральності. Так, читання „Етика: особистість і суспільство” пройшли за участю голови Івано-Франківського осередку НТШ, професора Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Б. Остафійчука, „Клонування живих істот: добро чи зло?” – професора Івано-Франківського державного медичного університету Л. Ковальчук, „Павло Іоанн II і Україна” – за участю Єпископа Ординарія УГКЦ Софрона Мудрого та ін.

Для глибокого пізнання культури народів світу широко популяризується література, що висвітлює історію і сьогодення, традиції й краєзнавство писемного слова та мистецтва зарубіжних країн. Бібліотека співпрацює з польським товариством „Пшиязнь”. Відбулися засідання клубу цікавих зустрічей, присвячені розвитку культури національних меншин Прикарпаття „Культура кожної нації – частина світової культури”, творчості польських письменників Ю. Словацького, Я. Твардовського, читацька конференція за творчістю Й. Крашевського, презентація книги Я. Хороши „Гуцульщина в польській літературі”.

Тісні зв'язки підтримуються з російською общиною в Івано-Франківській області. Було спільно проведено літературно-музичні вечори, присвячені творчості О. Пушкіна і Ф. Тютчева. Широкий інтерес викликала презентація книги „Ткань и ландшафт”. Це антологія прозових та поетичних творів наших земляків, написаних російською мовою. У презентації взяли участь генеральний консул Російської Федерації у Львові О. Чупигін та аташе генерального консульства РФ у Львові Л. Сабурова.

ОУНБ брала участь у презентації автобіографічної книги нашого земляка Б. Арсена „Моя гірка правда. Я і

Холокост на Прикарпатті”,

де автор, зокрема, розповідає про дружні відносини українського, єврейського, польського, німецького населення в прикарпатських селах у міжвоєнний період і на основі цих прикладів закликає своїх читачів до толерантності у міжнаціональних стосунках.

У справжнє свято для громадськості Прикарпаття вилилися зустрічі із французькою делегацією – членами Асоціації культурних та ділових зв'язків „Прикарпаття – Валь-де-Крюз” та відомими польськими письменниками в рамках Днів культури Опольського воєводства в Івано-Франківській області. Великий інтерес викликали літературно-музичний вечір „Образ жінки у французькій літературі” та Інтернет-круз „Країнами Європи”. Обласною бібліотекою з приємністю прийнято пропозицію директора Воєводської бібліотеки м. Опольє Т. Хробака та голови Асоціації О. Левіцькі щодо встановлення партнерських професійних та культурних взаємин.

Активною є співпраця з Британською Радою в Україні, бібліотекою Гете-інституту (м. Київ), волонтерами Корпусу Миру в нашому регіоні, українсько-американським добродійним фондом „Сейбр-Світло” та ін.

Для книгозбірень Івано-Франківщини стає реальністю запровадження новітніх інформаційних технологій завдяки співробітництву з Посольством США в Україні та Міжнародним фондом „Відродження”. Адже за сприяння посольства ОУНБ ім. І. Франка стала першим закладом культури на Прикарпатті, який надає своїм читачам безкоштовний доступ до світових інформаційних ресурсів через Інтернет. Це забезпечує рівні можливості для соціального і професійного зростання для найменш захищених верств населення. У грудні 2001 року було відкрито Інтернет-центр у рамках проекту „Інтернет для публічних бібліотек (LEAP)”, продовження якого став проект „LEAP-Delta”. А 2004 р. були відкриті Інтернет-центри у Долинській центральній районній та Вигодській селищній бібліотеках, які стали переможцями конкурсу „LEAP-IV”.

Спільно з Міжнародним фондом „Відродження” реалізується проект „Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України” (адреса нашого порталу: www.irp.lib.ua).

Важливою подією не тільки для обласного центру, але й регіону в цілому стала участь обласної бібліотеки у проекті Посольства США в Україні „Вікно в Америку”. Грант отримано і це дає можливість відкрити найближчим часом інформаційно-ресурсний центр на базі відділу літератури іноземними мовами.

Хочеться підкреслити, що саме бібліотекарі, серед яких багато творчих особистостей, справжніх фахівців, ініціаторів цікавих починань, роблять відчутний внесок у розвиток моральності, високих людських якостей кожного громадянина. Сприяючи підвищенню інтелектуального потенціалу суспільства, популяризуючи кращі твори національної і світової літератури, вони тим самим примножують добру славу України і своєї малої батьківщини. ●

ТРАНСПОРТУВАННЯ ЗНАНЬ КАНАЛАМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКИ

Виходячи з розуміння того, що науковий і соціально-економічний розвиток держави залежить від якості інформаційного забезпечення науки, автор статті пропонує огляд існуючих наукових узагальнень щодо передачі наукових знань за допомогою системи діючих інформаційних технологій

УКРАЇНА володіє вагомим науково-технічним, кадровим потенціалом, який відчутно впливає на її соціально-економічний розвиток. За рівнем такого впливу – 4,6 дослідників на 1 тис. осіб економічно активного населення – вона дещо поступається країнам Євросоюзу (5,7 – для перших 15 країн ЄС), проте випереджає нових членів цього Союзу, зокрема Словенію (4,5), Словаччину та Угорщину (3,7), а також Польщу (3,3). В Україні наукові дослідження ведуть більше 1 500 організацій, в яких працюють 188 тис. науковців, а склад документних фондів становить: книжковий фонд – 62%, звіти про науково-дослідну роботу – 14%, патентні документи – 13%, періодичні видання – 7%, науково-технічна документація – 2%, промислові каталоги – 1%, інші документи – 1% [1].

Спільний інформаційно-документний ресурс не повною мірою доступний для наукової спільноти. Проте нові можливості сьогодення сприяють оновленню рівня організації та управління наукою, докорінно змінюють форми і методи збирання, оброблення та розповсюдження наукових знань. Інформатизація, конвергенція інформаційних, комунікаційних технологій і мультимедіа, впровадження сучасних інформаційних систем у сфері науки забезпечують принципово новий рівень одержання та узагальнення знань, їхнього використання та розповсюдження.

Значну роль у розвитку науки та перетворенні наукових знань у фактор виробництва відіграє бібліотечно-інформаційна діяльність. На факультеті бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури (ХДАК) затверджено комплексну наукову тему “Бібліотечно-інформаційне забезпечення науки, виробництва, освіти та культури”, відповідно до якої кафедрою бібліотекознавства та соціальних комунікацій започатковано наукові дослідження на 2005–2008 рр. за темою “Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності”.

Представлення та передача наукової інформації шляхом організації доступу користувачів до електронних інформаційних ресурсів стає одним із першочергових завдань бібліотек.

Основними формами транспортування знань є канали системи наукової комунікації. Ця система вже тривалий час є об'єктом дослідження фахівців як у галузі бібліотекознавства, так і інших наук: соціології, аналітичної філософії, наукознавства, історичного джерелознавства та багатьох інших. Всебічне відображення у публікаціях одержав організаційний аспект, що характеризується пошуком і створенням оптимальної системи взаємодії елементів документних комунікацій.

Відомі дослідники системи наукових комунікацій А. Михайлов, А. Чорний, Р. Гляревський розглядають широке коло проблем інформаційного забезпечення нау-

ки, аналізують процеси наукової комунікації, досліджують структуру та загальні властивості наукової інформації, вивчають роль літературних джерел у розвитку науки, взаємозв'язки з іншими науковими дисциплінами. Вони зазначають, що одержання та використання наукової інформації здійснюються у сфері науково-дослідної діяльності, а процеси її транспортування – у сфері наукової комунікації [3].

Теорія комунікацій висвітлюється багатьма авторами у монографічних та навчально-методичних виданнях. А. Соколов [4; 5] всебічно розглядає теорію соціальних комунікацій та досягнення наукової інформатики з позицій метатеорії соціальних комунікацій.

Комунікації у структурі цивілізації, їхнє значення в інформаційному суспільстві, загальні характеристики, види, соціологічні, семіотичні, прикладні та інші моделі комунікацій розглядає Г. Почепцов [6].

Значну роль у представленні та передачі знань відіграють наукові фонди бібліотек. Перш за все, це публікації у наукових журналах, матеріали конференцій, дисертації та автореферати дисертацій, звіти науково-дослідних робіт, патенти як у традиційній друкованій формі, так і в електронній. Нові електронні канали, методи та засоби електронних технологій покликані більш ефективно здійснювати представлення інформації, доповнюючи та збагачуючи існуючу систему наукових комунікацій.

Роль бібліотеки в системі наукових комунікацій та тенденції розвитку бібліотечної практики в умовах розвитку інформаційних технологій є предметом вивчення відомих вчених В. Ільганаєвої [7], М. Слободяника [8] та ін.

Комунікаційну політику бібліотеки, її зміст та особливості формування розглядає В. Мінкіна [9]. Вона пропонує для вивчення зазначеної проблеми користуватися результатами досліджень в інших галузях – менеджменті персоналу, соціальній психології, теорії комунікацій, а також уявленнями, що склалися у бібліотекознавстві.

Інформаційно-бібліотечний аспект досліджень втілюється у розробці і впровадженні оптимальних форм та методів представлення і передачі інформації на всіх етапах одержання знань, що набуває особливого значення в умовах створення та використання електронних ресурсів. Автори дослідження каналів інформаційного забезпечення науки [10–12] відзначають, що вивчення документального рівня системи наукових комунікацій (СНК) відбувається у таких напрямках, як:

- аналіз процесу перетворення письмово зафіксованої інформації у наукове знання;
- аналіз цитування як функції комунікативних відносин у науці;
- аналіз системи відбору матеріалів для публікації;

Г. Шемаєва

- аналіз взаємозв'язків між характером наукової дисципліни та формами комунікації в ній;

- аналіз особливостей міждисциплінарних засобів комунікації.

Знання, одержані в результаті досліджень, П. Леонов об'єднує у такі групи:

1. *Знання про властивості системи наукової комунікації:*

- СНК є відкритою системою, що зберігає сталість разом із появою нових властивостей;

- СНК постійно знаходиться у взаємодії та взаємозалежності з документними службами різного рівня, що визначається наявністю, водночас з традиційними друкованими виданнями, електронних ресурсів;

- СНК постійно враховує ІТ вчених та пристосовується до них [11].

Важливо, що традиційні засоби та методи функціонують поряд із сучасними, набуваючи нового змісту. Віддаючи частину своїх функцій новим, вони розпочинають нове життя. Це явище пояснює Р. Гіляревський [12].

2. *Знання про появу нового комплексу наукових проблем.* Особливого значення набуває проблема типизації та структурування потоку наукових документів. Вона тісно пов'язана з цитуванням, котре справедливо розглядається багатьма авторами [13; 14] як інструмент прогнозування напрямів наукових досліджень.

3. *Знання про вплив інформаційних технологій (ІТ) на функціонування процесів у СНК.* Вплив ІТ стоюється всіх аспектів досліджень, бо від рівня ІТ залежить оперативність та якість наукової інформації, її доступність.

4. *Коло проблем, пов'язаних з подальшою формалізацією змісту, суті, значення наукової інформації для систематизації знання.* При цьому необхідно враховувати рівень розвитку ІТ та взаємозв'язки питань формалізації від типових завдань пошуку документів в інформаційно-бібліотечних системах до експертних систем та інженерії знань.

5. *Інформаційний сервіс як якісний різновид наукової комунікації.* Оцінка якості інформаційного сервісу залежить як від рівня організації транспортування знань, так й від соціального статусу науковців.

6. *Система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.* Ефективність та якість інформаційного забезпечення науки значною мірою залежить від рівня кваліфікації та професійних знань персоналу бібліотек. Постійне удосконалення планів та програм системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек, з одного боку, та навчання користувачів наукової інформації в умовах транспортування знань на засадах сучасних інформаційних технологій – з іншого, дозволяє сприяти розвитку науки.

Одним із основних шляхів підвищення ефективності транспортування знань каналами інформаційного забезпечення науки є створення та використання електронних ресурсів. У публікації [15] йдеться про зміни умов роботи у науково-дослідних організаціях, університетах і вищих школах, зумовлені появою електронних засобів інформації; розглядається, які можливості у проведенні досліджень, а також у процесі освіти з'являються в результаті цього і які проблеми повинні бути вирішені у майбутньому.

Публікацію [16] присвячено визначенню основних закономірностей та перспектив розвитку електронних ін-

формаційних ресурсів фундаментальних наук. Загальною тенденцією сьогодення автори вважають прагнення до інтеграції, в рамках єдиного електронного ресурсу, усіх відомостей та результатів досліджень у вигляді множини різноманітних за видом та структурою баз та банків даних, поєднаних між собою системою гіперпосилань. Як другу тенденцію автори виділяють створення електронних бібліотек, що дозволяє вченим оперативно використовувати накопичені наукою відомості про результати наукових досліджень; акцентують увагу на тому, що найбільшим попитом серед науковців користується фактографічна (58%) та повнотекстова інформація (22%). Бібліографічна інформація (з рефератами та без) цікавить 12% науковців, фактографічна – 4,5%, а мультимедійна – 3,5%. Наступною тенденцією розвитку інформаційного забезпечення науки автори вважають організацію наукових порталів, що сприяє, по-перше, об'єднанню розрізнених наукових електронних ресурсів на сайтах наукових організацій, сторінках їхніх підрозділів та персональних сайтах вчених; по-друге – оперативному доступу до наукових електронних ресурсів та, по-третє – розвитку наукових зв'язків.

Створення комп'ютерних систем та мереж спричинює сьогодні необхідність у розробленні й соціально-психологічних аспектів їхнього функціонування [17]. Електронні канали змінюють тип соціальних відносин. Це виражається в посиленні інтерактивних функцій цих каналів і, за рахунок цього, у глобалізації соціально-культурних процесів.

Ключовим фактором, що сприяє розвитку шляхів транспортування знань каналами інформаційного забезпечення науки, є співробітництво, тобто професійні корпорації, асоціації, наукові гуртки, товариства, об'єднані системою стосунків та усвідомлення необхідності розширення контактів для обміну науковою інформацією. Розвиток корпоративної свідомості є особливо важливим на сучасному етапі, оскільки взаємодія сприяє спільним науковим розробкам на національному чи міжнародному рівнях, поліпшенню взаєморозуміння між різними науковими системами [18].

Соціально-економічні зміни у суспільстві об'єктивно зумовлюють розширення й поглиблення інформаційних запитів спеціалістів усіх галузей науки в Україні. Ці чинники є не тільки визначальними у збільшенні суспільної потреби в бібліотечному обслуговуванні, а й у внесенні конкретних змін в організацію роботи бібліотеки з науковцями. Нові інформаційні технології не лише сприяють якісному засвоєнню знань, але й розвивають засоби інтелектуальної діяльності, відкривають можливості для організації індивідуального та дистанційного навчання, ведуть до корінних змін у бібліотечній роботі. Акцент зміщується з документа на особистість та індивідуальність, від роботи в режимі "запит-відповідь" до управління інформацією на відстані при створенні максимуму комфортних умов для науковця.

Процес формування інформаційної культури особистості, спеціаліста конкретної галузі, в усякому випадку, має глибокі комунікативні витoki, без урахування яких у своїй повсякденній роботі бібліотека не матиме жодних інструментів впливу на читача, не зможе виконати одну із своїх основних функцій – комунікативну.

Соціально-психологічний аспект зумовлюється тим, що формування та використання електронних ресурсів спонукає до визначення теоретичних засад взаємодії біб-

ліотекаря і користувача, до осмислення основних принципів інформаційного забезпечення науки. Модель інформаційно-пошукової поведінки, що враховує різні види факторів впливу: ситуативні, особисті та ін., а також різні типи каналів транспортування знань, є предметом вивчення зарубіжних авторів [19].

Отже, розглянуті сучасні уявлення, що реалізуються у таких аспектах, як: організаційний, інформаційно-бібліотечний, соціально-психологічний, свідчать:

1. У системі наукової комунікації відбуваються трансформаційні процеси: електронні канали доповнюють та удосконалюють існуючі, змінюють форми транспортування наукової інформації.

2. Бібліотека дедалі вповненіше займає місце ресурсної бази у представленні та передачі наукової інформації.

3. Транспортування знань сучасними каналами інформаційного забезпечення науки відзначається соціально-психологічними особливостями взаємодії бібліотекарів та користувачів наукової інформації, тому ця проблема потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Гончаренко А.П. Проблемы развития системы научно-технической информации в Украине / А.П. Гончаренко, В.Д. Пархоменко // Информ. ресурсы России. – 2004. – № 5. – С. 38-40.
2. Белл, Деніел. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К., 1996. – С. 194-251.
3. Михайлов А.И. Научные коммуникации и информатика / А.И. Михайлов, А.И. Черный, Р.С. Гиляревский. – М.: Наука, 1976. – С. 6-100.
4. Соколов А.В. Метатеория социальной информации. – СПб., 2001. – 351 с.
5. Соколов А.В. Социальные коммуникации: Учеб.-метод. пособие. – М.: ИПО Профиздат, 2001. – 224 с.
6. Почепцов Г.Г. Теория коммуникаций. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2001. – 656 с.
7. Ильганаева В.О. Библиотечна освіта: нова парадигма розвитку.

тку. – К.: Ред. журн. «Бібл. вісник», 1996. – С. 81-118.

8. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. – К.: Ред. журн. «Бібл. вісник», 1995. – С. 29-57.

9. Минкина В.А. Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования // НТБ. – 2003. – № 6. – С. 13-30.

10. Мирский Э.М. Проблемы исследования коммуникаций в науке / Э.М. Мирский, В.Н. Садовский // Коммуникация в современной науке: Сб. переводов. – М.: Прогресс, 1976. – С. 5-24.

11. Леонов В.П. Библиотечно-библиографические процессы в системе научных коммуникаций. – СПб.: Б-ка Рос. акад. наук, 1995. – С. 12-39.

12. Гиляревский Р.С. Общие закономерности в развитии дисциплин научной информации и коммуникации: Дис. ... д-ра фил. наук в форме науч. доклада: 05.25.01 / ВИНТИ. – М., 1989. – 47 с.

13. Иванов С.А. Статистический анализ документальных информационных потоков / С.А. Иванов, Н.В. Круковская // НТИ. Сер. 2. – 2004. – № 2. – С. 11-14.

14. Бурчинский С.Г. Научоведческий анализ современных тенденций и перспектив развития научной проблемы: методол. принципы исследования / С.Г. Бурчинский, Ю.К. Дупленко // Наука та наукознавство. – 1999. – № 2. – С. 42-48.

15. Бернд В. Влияние электронных средств информации на процессы обучения и исследования / В. Бернд, Г.А. Евстигнеева // 8-я Международная конференция «Крым-2001» «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества»: Тр. конф., Судак, Автономная Республика Крым, Украина, июнь 9-17, 2001, т. 1.

16. Антопольский А. Информационные ресурсы фундаментальной науки / А. Антопольский, Е. Козлова, А. Жежель, Г. Глотова, В. Ауссем, Т. Наук // Информ. ресурсы России. – 2004. – № 5. – С. 2-7.

17. Рубанец О.М. Інформаційне суспільство: від технологічної й комунікативної парадигми до соціальної // Практична філософія. – 2003. – № 3. – С. 28-33.

18. Бердник Л.Г. Корпоративность человеческого общества и корпоративное сознание социальных субъектов // Перспективы. – 2003. – № 1(21). – С. 95-103.

19. Boyd A. Multi-channel information seeking: a fuzzy conceptual model // Aslib Proceedings – 2004. – Vol. 56. – N 2. – P. 81-88.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ: СТВОРЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ДОСТУП

КОНФЕРЕНЦІЇ. СЕМІНАРИ. ЧИТАННЯ

3-7

жовтня 2005 року в м. Алушті Автономної Республіки Крим відбулася друга Міжнародна науково-практична конференція «Informatio-2005» «Інформаційні ресурси: створення, використання, доступ».

Організаторами цього форуму були: Міністерство культури і туризму України, Асоціація «Інформатіо-Консорціум», Міжнародний фонд «Відродження», Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національна парламентська бібліотека України, Інститут математичного моделювання «Фраксім», Книжкова палата України імені Івана Федорова, Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти ДАКККіМ, Наукова бібліотека Таврійського національного університету, Наукова бібліотека Севастопольського національного технічного університету.

Інформаційну підтримку здійснювали журнали «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета», інформаційне видання «Інформаційний локатор», Інтернет-видання www.informatio.org.ua, фінансову – Інститут «Відкрите суспільство» (Будапешт), Міжнародний фонд «Відродження», Інститут математичного моделювання «Фраксім».

Чітку організацію та проведення конференції забезпечив оргкомітет у складі: О. Васильєва (голова), О. Архипської, О. Бруй, Т. Вилегжаніної, Н. Ржевцевої, М. Сенченка, В. Спірової, І. Шевченко, В. Чьочь, Т. Ярошенко.

У роботі конференції взяла участь заступник міністра культури і туризму України О. Костенко.

С. Басенко

Понад 100 фахівців публічних бібліотек України, наукових бібліотек університетів та інших вищих навчальних закладів, Книжкової палати України імені Івана Федорова, Національного електронно-інформаційного консорціуму Росії, Інформаційного консорціуму бібліотек Казахстану та ін. – обмінювалися досвідом у секціях «Світові інформаційні ресурси», «Практика діяльності бібліотечних консорціумів», «Публічні бібліотеки в інформаційному середовищі», «Інформаційні ресурси бібліотек та установ», «Інформаційні ресурси відкритого доступу», «Електронні ресурси: організація, доступ, використання».

Було організовано також тренінги «Створення інформаційних центрів з питань євроінтеграції», «Проблеми підготовки персоналу для роботи в сучасному інформаційному середовищі», а також – для представників програми «Створення інформаційних центрів з питань євроінтеграції».

Широкий спектр питань обговорювався на засіданнях «круглих столів»: «Для директорів публічних бібліотек», «Електронні ресурси відкритого доступу та проблеми інтелектуальної власності».

У рамках конференції також відбулися річні збори представників організацій – учасниць програми «eIFL в Україні»

На пленарному засіданні з вітальним словом виступив директор Асоціації «Інформатіо-Консорціум» **О. Васильєв**, який, зокрема, зазначив, що Асоціація протягом багатьох років підтримує низку інформаційних проектів, розрахованих на бібліотеки, інші інформаційні установи, а також на громадські організації, що опікуються питаннями інформатизації.

Відкрила конференцію доповіддю «Публічні бібліотеки в інформаційному просторі України: правові аспекти діяльності» генеральний директор НПБ України **Т. Вилегжаніна** (основні положення викладено в «Колонці головного редактора»).

Директор з інноваційної та комунікаційної діяльності Міжнародного фонду «Відродження» **О. Архипська** говорила про те, що ця конференція нестандартна й її особливість – у поєднанні теми інформаційного забезпечення суспільства і проектів створення центрів європейської інтеграції на базі публічних бібліотек. Однією з місій Фонду є підтримка партнерських стосунків між владними, державними, громадськими організаціями, бізнесовими структурами, і тому мова йтиме, зокрема, про міжнародні проекти, міжнародну діяльність. Вона також зупинилася на загальних проблемах розвитку інформаційного суспільства, зокрема, відсутності протягом попередніх

років національної стратегії щодо цього, органу управління цією діяльністю в Україні. **О. Архипська** відзначила роль міжнародних благодійних фондів і громадських організацій в інформатизації України, підкресливши, що Національна програма інформатизації майже не діє через недостатнє або навіть відсутнє фінансування цієї діяльності.

Йшлося також про непрозорість у питанні фінансування державних програм взагалі (програми: Інформатизації..., Збереження бібліотечних і архівних фондів..., Електронна Україна... тощо), моніторинг реалізації котрих жодного разу не здійснювався. Побудовою інформаційного суспільства в Україні уряд майже не опікувався, фактично ця робота лобювалася громадськими організаціями і міжнародними фондами. Акцентуючи увагу на питанні інформатизації України, **О. Архипська**, зокрема, зупинилася на тлумаченні поняття «інформаційне суспільство» на

Всесвітньому саміті з інформаційного суспільства у грудні 2003 року у Женеві: «Інформаційне суспільство це є відкрите для всіх і направлене на розвиток суспільство, в якому кожен міг би створювати інформацію і знання, мав би до них доступ, користувався і обмінювався б ними, з тим, щоб дати окремим особам, меншинам і народам можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму стійкому розвитку і підвищуючи якість свого життя».

Основними його ознаками є – відкритість, свобода особистості, свобода комунікацій. Багато країн вже мають певний досвід і свою модель інформаційного суспільства, пов'язану з націо-

нальною самоідентифікацією. Доповідач також зупинилася на чинниках готовності країн до створення інформаційного суспільства: кількість персональних комп'ютерів на душу населення, кількість персональних комп'ютерів у структурах держави – школах, бібліотеках, інформаційних установах, відсоток підключених до Інтернету персональних комп'ютерів, відсоток витрат на програмне забезпечення відносно витрат на технічне забезпечення, кількість мобільних телефонів, телевізорів, газет на душу населення тощо.

З прагненням до співпраці між урядовим і громадським секторами було створено незалежну громадську робочу групу «Електронна Україна», метою якої було спонукати уряд звернути увагу на питання інформатизації суспільства. Завдяки співробітництву громадських і міжнародних донорських організацій проведено форум «Громадський сектор – за», де було

визнано, що позиція громадськості стосовно створення інформаційного суспільства є вірною. На парламентських слуханнях у вересні представлено національну стратегію розвитку інформаційного суспільства.

Питання щодо створення електронних ресурсів для науки та освіти України висвітлила у своїй доповіді директор Національної бібліотеки Національного університету «Кієво-Могилянська академія» **Т. Ярошенко**. Проблеми інформаційного ринку України окреслив **О. Васильєв**.

На «круглому столі» для директорів публічних бібліотек України обговорювалися проблеми нормативно-правового поля діяльності бібліотек, зокрема зміни і доповнення до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», правові аспекти надання бібліотеками послуг з електронної доставки документів, необхідність встановлення соціальних стандартів для гарантованого фінансування бібліотечного обслуговування громадян України, а також питання, що не залишило байдужим жодного з учасників, – місце бібліотек України в системі державних закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти.

Відкрила засідання «круглого столу» і головувала на ньому **Т. Вилегжаніна**, зазначивши, що на традиційних щорічних нарадах директорів публічних бібліотек обговорюється широке коло важливих питань. Цього року така нарада не відбулася, тому актуальні бібліотечні проблеми винесено для обговорення на цей «круглий стіл».

Розглядаючи питання необхідності розроблення соціальних стандартів для гарантованого державного фінансування бібліотечної галузі, присутні схвалили думку директора Рівненської ОУНБ **В. Ярошук** щодо потреби здійснити відповідне дослідження по регіонах, створити робочу групу, з'ясувати бачення владними органами цієї проблеми, спираючись на державні формули для розроблення цих показників, необхідних документів. Підхід до регіональних установ має бути різним, адже ОУНБ обслуговує не тільки жителів міста, а й, наприклад, студентство всієї області, в такому разі мають бути дотації до бюджету міста.

Директор Тернопільської ОУНБ **В. Вітенко** зазначив, що нормативи в середньому на одного жителя України не можна застосовувати, тому що західні області не є густонаселеними. Так, за фінансуванням Тернопільщина 20 років поспіль займає 24 місце (до того ж кошти спочатку йдуть на філармонії, школи мистецтв та ін., а на бібліотеки – залишки). В останні роки Тернопільська ОУНБ з бюджету не отримала жодної копійки на придбання книг.

У зв'язку з цим гостро обговорювалася проблема поповнення фондів. **Н. Богза** (директор Миколаївської ОУНБ), **В. Ярошук** говорили про необхідність продовжити дію програми поповнення фондів. У бюджеті на 2006 рік у регіонах не закладено коштів на придбання літератури бібліотеками, оскільки обласні програми поповнення бібліотечних фондів розробляються на основі державної програми. Було вне-

сено пропозицію ініціювати подання Національної парламентської бібліотеки України до Міністерства культури і туризму (МКіТ) України про необхідність продовження терміну дії програми.

Директор Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Києва **Л. Ковальчук** запропонувала створити Раду директорів, можливо, при МКіТ України, на яку виносити для обговорення не всі назрілі проблеми одразу, а вирішувати послідовно конкретні завдання.

Щодо надходжень книжок у рамках Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 рр., то ускладнює роботу те, що видання для регіонів надсилаються до обласних бібліотек, які перетворили у міні-бібліотеки. А для того, щоб їх довести до районних книгозбірень, немає коштів.

На «круглому столі» піднімалася і дуже болюча проблема кадрів. Це, зокрема, стосується, як зазначила **Л. Ковальчук**, і навчання бібліотечної професії за державним замовленням. Питання щодо цього неодноразово порушувалось, але результатів немає. Проблема кадрів тісно пов'язана з оплатою праці, зокрема стосовно обласних бібліотек.

Постановою Кабінету Міністрів України № 134 від 07.02.01 «Про впорядкування умов оплати праці працівників установ і організацій окремих галузей бюджетної сфери» посадові оклади працівників установ, що мають особливу громадську значущість і включені до переліку, затвердженого Мінкультури, підвищуються на 20%. Але такий перелік досі не складено МКіТ України. У новій тарифній сітці не передбачено доплату за роботу у соціально значущих установах.

Нова редакція постанови КМ України № 1298 не містить вказаного положення, а зазначена постанова № 134 втратила чинність. Таким чином, сьогодні на законодавчому рівні не закріплено доплату працівникам закладів, які мають особливу громадську значущість.

Учасники «круглого столу» взяли активну участь в обговоренні поправок до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», зокрема зупинившись на проекті змін до нього, які розробило МКіТ України і розіслало регіональним бібліотекам.

Зазначалося, що багато в чому положення Закону не узгоджуються з іншими законами і нормативними актами України, через що він не працює. Так, невірно визначено поняття «документ», «централізована бібліотечна система», «державна політика у бібліотечній справі», «бібліотечна система».

О. Башун, заступник директора Донецької ОУНБ, зауважила, що при розробці Закону обласний та районний рівні ніхто не враховував, хоча свого часу пропозиції щодо трактування цього було передано до МКіТ України. Так, наприклад, згідно з Законом «Про музеї і музейну справу», всі музеї мають науковий статус.

В. Вітенко підтримав свого колегу, піднявши питання щодо невизначеності у бібліотечному Законі статусу обласних універсальних наукових біб-

ліотек, а також статусу їхніх директорів та директорів центральних бібліотек, які призначаються місцевими радами народних депутатів. Щодо розроблення Положення про ОУНБ, якого досі не існує, то зазначалося, що в Законі цього визначення немає.

На роботі з людьми, які мають особливі потреби, зупинилася **В. Ярошук**, зазначивши також, що цей вид діяльності не прописано в Законі. А обслуговування вказаної категорії користувачів потребує перепроектування приміщень бібліотек, спеціального обладнання, наприклад ліфтів, і фінансування цього можна вимагати тільки, якщо таку діяльність передбачено Законом. Наводячи досвід російських колег, які розробляють стандарт щодо обслуговування людей з особливими потребами, запропонувала, в разі його прийняття в СНД, запровадити цей стандарт і в Україні.

І. Цуріна, завідувачка відділу наукового аналізу та розвитку бібліотечної справи НПБ України, говорила про те, що не можна розглядати Закон тільки з точки зору бібліотек системи МКіТ України. Необхідно враховувати також інтереси бібліотек інших типів і форм власності. Треба в окремій статті Закону визначити типи і види бібліотек. Йшлося також про те, що окремі положення, зокрема, стосовно доплати за знання іноземних мов, перелік платних послуг тощо, не потрібно прописувати у Законі, тому що є динаміка розвитку, і з часом Закон буде обмежувати ці види діяльності.

На правових недоречностях Закону акцентувала увагу присутніх вчений секретар НПБ України **Н. Розколупа**, зауваживши що у ньому є багато норм, котрі не працюють, тому що суперечать чинному законодавству. Яскраві приклади: будь-яка бібліотека, навіть та, що підпорядковується іншому власнику, наприклад – Міністерству освіти і науки України, може бути закрита тільки за дозволом МКіТ України. А це нонсенс.

Підсумовуючи обговорення проблеми бібліотечного Закону, **І. Шевченко** (Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти ДАКККіМ) підтримала пропозиції та зауваження всіх присутніх. Вона запропонувала до проекту змін і доповнень додати те, що було озвучено на «круглому столі», долучити фахівців до доопрацювання пропонованих змін, а потім приступити до роботи над новою редакцією Закону, що і внести до планів діяльності на 2006 рік.

Активне спілкування відбулося за темою «**Бібліотеки у системі державних закупівель**». **Т. Вилегжаніна** поділилася досвідом НПБ України, яка почала здійснювати закупівлю на тендерній основі з 2002 року. У 2003 році відбулося понад 100 тендерів, 2004 року – 10, 2005 – 2 (на використання Інтернету та на передплату). В бібліотеці існує тендерний комітет під головуванням генерального директора. Тендерна документація розробляється дуже ретельно.

Директор Дніпропетровської ОУНБ **Н. Тітова** висловила подяку НПБ України за допомогу у підготовці документації для відкритих торгів на передплату, високий професійний рівень якої відзначили юристи Дніпропетровщини.

Багато присутніх висловилися за необхідність прийняття спеціальної постанови КМ України щодо процедури закупівлі книг.

Наприкінці «круглого столу» відбулися презентації. Директор Закарпатської ОУНБ **Л. Григаш** представила

збірник «Бібліотечна орбіта інформаційного суспільства», підготовлений фахівцями ОУНБ до 60-річчя бібліотек регіону. **І. Цуріна** – нові методичні видання НПБ України: «Бібліотечна Україна в цифрах: статистичний збірник (2003-2004 рр.)», аналітико-статистичне видання «Регіональні бібліотеки», нове видання «Планування: стратегія і тактика» із серії «Публічні бібліотеки», де детально висвітлено методику розробки стратегії діяльності невеликої публічної бібліотеки, а на її основі – річного плану, вміщено розробку методичного дня «Готуючись до планування», переклад стратегічного плану публічної бібліотеки м. Данвіль (США) та річні плани окремих ЦБС. На останнє видання надійшло багато замовлень з усіх регіонів.

При підведенні підсумків «круглого столу» І. Шевченко, зокрема, зазначила, що порушені проблеми – дуже глобальні, і МКіТ України має так будувати свою роботу, щоб поступово їх вирішувати. Треба розібратися, які підходи щодо соціальних стандартів вироблено Урядом, та підключитися до розроблення соціальних стандартів стосовно бібліотечної галузі. Вона наголосила, що стандарти не можна розробляти з огляду на сучасний економічний стан держави, вони мають бути високими і розраховані на перспек-

тиву, незалежно від того, чи має на даному етапі держава гроші. Наприкінці було також висловлено думку, що 2006 року доцільніше нараду директорів провести восени, скоріше всього на базі Дніпропетровської ОУНБ.

Під час конференції також відбувся «**круглий стіл**» з обговорення міжнародної політики Міністерства культури і туризму України, організаторами якого були Міністерство та Міжнародний фонд «Відродження». Участь у «круглому столі» брала заступник Міністра **О. Костенко**, яка зробила доповідь щодо міжнародної діяльності МКіТ України та окреслила пріоритетні напрями популяризації української культури у світі та можливості культурного обміну. Учасники «круглого столу» вперше публічно та відкрито мали можливість вплинути на формування політики Міністерства в галузі міжнародної політики. Вони обговорювали плани МКіТ України на 2006

рік у питанні євроінтеграції, популяризації української культури у світі, Програму «Закордонне українство» і програму створення європейських інформаційних центрів на базі публічних бібліотек. Було зазначено, що результати «круглого столу» будуть враховані при формуванні плану діяльності Міністерства культури і туризму України на 2006 рік, а відділ аналізу та прогнозування діяльності бібліотек та інформаційних мереж Міністерства має бути двигуном бібліотечної галузі.

Під час підведення підсумків роботи конференції і організатори, і учасники із задоволенням відзначили її надзвичайну корисність і плідність. Було також висловлено впевненість у тому, що наступного року така професійна зустріч фахівців обов'язково відбудеться.

Пропонуємо увазі фахівців інформацію про дисертації, захищені за спеціальністю 07.00.08 "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство" у 2003-2004 рр.

- Андрюшенко О.А. «Система бібліотечно-інформаційного забезпечення галузі фізичної культури і спорту в Україні» (2003)
- Блажкевич А.Л. «Краєзнавча бібліографія Галичини: становлення та розвиток (XIX ст. – 30-і рр. XX ст.)» (2003)
- Бородіна Г.Г. «Мережа бібліотек Півдня України: формування та тенденції розвитку (XIX – поч. XX ст.)» (2003)
- Васюк О.В. «Інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів в умовах формування правової держави» (2003)
- Денисенко С.О. «Інтеграція краєзнавчих фондів бібліотек регіону в умовах інформатизації» (2003)
- Іваннікова М.К. «Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: історико-кодікологічний опис» (2003)
- Іванова О.А. «Рукописна книга XVI ст. в Україні. Основні засади кодикологічного опису» (2003)
- Лисенко Л.В. «Бібліотечні колекції та зібрання XIX-XX століття як об'єкт археографічного та джерелознавчого опису» (2004)
- Марчук Ю.М. «Забезпечення регіональних органів управління ситуативною інформацією: бібліографічний підхід» (2003)
- Матвійчук О.Є. «Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників» (2004)
- Миронець Н.Р. «Книжково-рукописне зібрання барона Ф.Р. Штейнгеля: формування, зміст, доля» (2004)
- Міщук Г.А. «Бібліотечні колекції з історії нумізматики XIX – початку XX ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського: історія формування та сучасний стан» (2004)
- Міщук С.М. «Бібліотека Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900-1932): походження, склад, доля» (2003)
- Паславський Т.Б. «Історико-картографічні дослідження середніх віків та нової доби в Україні: бібліографознавчий аспект» (2003)
- Пасмор Н.П. «Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю»
- Прокопенко Л.С. «Бібліографічна секція Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та закладів як осередок дослідження національної бібліографії (1965-2002 рр.)» (2004)
- Рогова П.І. «Педагогічні бібліотеки України II пол. XIX – 20-і рр. XX ст.» (2004)
- Сохань С.В. «Бібліотечно-археографічна діяльність М.І. Петрова (1840-1921)» (2003)
- Чен Щзешцінь «Бібліотечно-інформаційні мережі Китаю: сучасний стан та перспективи розвитку»

Джерело:

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 88-92; 2004. – № 4. – С. 68-72.

Я

К зазначають дослідники¹, шкільні бібліотеки двічі протягом минулого сторіччя переживали серйозні зміни у своїй діяльності. Вперше – в 1960-х рр., коли традиційні книгозбірні із колекціями на паперових носіях почали використовувати аудіовізуальні матеріали. Вдруге це сталося в 1980-х рр., коли швидкими темпами відбувалося застосування мікрокомп'ютерів, комп'ютерних мереж та Інтернету. Якщо у 1960-х рр. спостерігалось лише розширення видів носіїв інформації, то у кінці століття серйозно переосмислюється вся діяльність шкільних бібліотек.

Сучасна шкільна бібліотека розглядається як "центральна мережа" усього навчального закладу, що "досягає" кожного куточка школи, а також доступна з дому 24 години на добу 7 днів на тиждень.

Запровадження новітніх технологій, переосмислення діяльності шкільної бібліотеки, створення медіацентрів не означає, що менше уваги приділяється друкованим джерелам інформації, читанню або знижується роль шкільного бібліотекаря. Навпаки, сучасна шкільна бібліотека, інтегруючи всі надбання сторічного розвитку (а перший професійний бібліотекар шкільної бібліотеки почав працювати в США 1900 р.²), повинна вийти й виходить на новий щабель. Для розвитку шкільних бібліотек і медіацентрів в Україні важливо вивчити зарубіжний досвід, обговорити із зарубіжними фахівцями свої набутки і плани.

З 26 жовтня по 1 листопада 2005 р. за програмою "Американські лектори" Посольства США в Україні перебував фахівець із питань діяльності шкільних бібліотек і медіацентрів Терренс Янг. Він працює спеціалістом з медіаресурсів у бібліотеці середньої школи Вест Джеферсон і викладає в університеті Нового Орлеана. Отримав ступені бакалавра та магістра в галузі освіти в університеті Нового Орлеана та магістерський ступінь з бібліотечної справи в університеті штату Луїзіана. Наукові розвідки та статті Т. Янга з проблематики шкільних бібліотек друкуються в таких виданнях, як *Library Media Connection*, *Book Links*, *Science Books & Films*, *School Library Journal*, *The Book Report*, *Library Talk*, та *Knowledge Quest*. Він веде колонки з питань електронної довідки в журналі *School Library Journal* та з питань електронних ресурсів у журналі Американської асоціації шкільних бібліотекарів *Knowledge Quest*. Т. Янг – автор видання "Шкільні бібліотеки працюють!", яке вийшло двічі загальним накладом 300 тис. примірників. Ця книга – чудовий приклад лобювання шкільних бібліотек та професії шкільного бібліотекаря і буде корисним українським бібліотекарям як зразок такого роду видань. Крім того, Т. Янг – член дорадчих рад декількох видавництв: Scholastic Library Publishing, Thomson Gale, Linworth Publishing, Capstone Press та Facts on File. Він регулярно виступає з доповідями на конференціях різних рівнів.

В Україні Т. Янг узяв

участь у науково-практичній конференції "Освітнянські бібліотеки України. Історичні тенденції. Сучасний стан та перспективи розвитку", організованої Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В.О.Сухомлинського. Він виступив перед учасниками конференції з доповідями "Сучасні шкільні бібліотеки: тенденції розвитку" на пленарному засіданні та "Роль шкільної бібліотеки у підвищенні успішності учнів" на секції шкільних бібліотек. Ці виступи розкрили особливості розвитку шкільних бібліотек у США, роль шкільного бібліотекаря у лобюванні інтересів шкільної бібліотеки, співпраці з учителями і керівниками шкіл. Сьогодні у США ставиться питання про необхідність розробки чітких показників впливу шкільного бібліотекаря на успішність учнів. Серйозна увага приділяється підготовці спеціалістів для роботи в шкільних бібліотеках та медіацентрах.

Т. Янг на конференції у Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В.О. Сухомлинського

У програмі перебування Т. Янга в Україні були також виступи перед студентами і викладачами Київського національного університету культури і мистецтв, Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, а також бібліотекарями шкільних бібліотек у Національній бібліотеці України для дітей. У своїх виступах "Інтернет-покоління: роль бібліотек" він підкреслював необхідність зважати на психолого-педагогічні особливості сучасного покоління. Зокрема на різні стилі навчання, на те, що молодь зростає у насиченому новими технологіями середовищі, і це суттєво позначається на сприйнятті ними інформації. Дослідження американських фахівців свідчать, що до 70% інформації сучасні молоді люди отримують не з друкованих видань. На це треба зважати, переосмислюючи діяльність сучасної бібліотеки. Важливо з раннього дитинства привчати дітей до читання, активно залучати до цього процесу батьків, вчителів і бібліотекарів.

Т. Янг відвідав також Миколаїв. У міській бібліотеці для дітей, де відкрито центр "Вікно в Америку для майбутніх лідерів", він виступив перед бібліотекарями, які працюють з дітьми, а в Миколаївській педагогічній бібліотеці – перед директорами шкіл, шкільними бібліотекарями та студентами Миколаївського коледжу культури.

Члени англомовного бібліотечного клубу Української бібліотечної асоціації, який діє в Американській бібліотеці при Національному університеті "Києво-Могилянська академія", отримали можливість обговорити з Терренсом Янгом широке коло професійних питань – від ролі шкільної бібліотеки в розвитку інформаційної грамотності учнів до значення професіоналізму бібліотекаря в організації якісної роботи шкільної бібліотеки та медіацентру.

¹ Loertscher D.V. Reinventing your school's library in the age of technology. – 2nd ed. – San Jose, Calif., 2002. – P.4.

² Woolls B. History of school libraries and school media centers // The School Library Handbook. – Chicago, 2005. – P. 2-5.

видавничому домі “Всесвіт” вийшов з друку бібліографічний покажчик «Журнал іноземної літератури “Всесвіт” у ХХ сторіччі (1925-2000)», упорядкований головним редактором часопису Олегом Микитенком та головним бібліографом Національної парламентської бібліотеки України Галиною Гамалій, де розкрито зміст видання за 1925-2000 рр.

“Всесвіт” засновано 1925 року як універсальний ілюстрований часопис, що вміщував художні та публіцистичні твори вітчизняних та зарубіжних авторів. Його фундатором був відомий український поет Василь Блакитний. Різноманітний за тематикою журнал належав до тонких масових видань і виходив кілька разів на місяць. Крім літературно-мистецьких питань він висвітлював історичні події, новини тогочасного економічного і громадсько-політичного життя. У 1934 році журнал було закрито, а його керівників репресовано.

1958 року видання “Всесвіту” було відновлено як літературний місячник і повністю присвячено зарубіжній літературі і культурі, подіям міжнародного життя, зв'язкам України зі світом. Протягом наступних десятиліть він був одним із найкращих літературно-художніх часописів України, що знайомив читачів зі світовим літературним процесом. На його сторінках публікувалися твори класиків світової літератури: Гомера, Горация, Данте, Шекспіра, Вольтера, Гюго, Міцкевича та ін. Проте основне місце займала тогочасна зарубіжна література. Були вміщені твори 51 лауреата Нобелівської премії, багатьох відомих письменників ХХ століття – Е. Ремарка, В. Фолькнера, Р. Мерля, Г. Гарсія Маркеса, Ф. Гарсія Лорки, Д. Голсуорсі, Г. Гессе, А. Маршалла, А. Сіллітоу, Р. Тагора, П. Елюара, Ф. Дюрренматта, Ф. Кафки, Р. Бредбері, С. Лема, А. Камю та багатьох інших. Із журналом співпрацювали кращі українські перекладачі: М. Рильський, М. Бажан, Б. Тен, М. Лукаш, Г. Кочур та ін. На сторінках “Всесвіту” вміщені художні твори, що представляють 98 літератур світу, понад 12 тисяч статей, нарисів, репортажів українських і зарубіжних авторів з питань літератури і мистецтва, історії, соціології, економіки, техніки, політики, міжнародних зв'язків України та ін.

Журнал – важливий фактор взаємодії України з усім світом, він має значне культурологічне і суспільне значення. З метою його наближення до читачів, надання допомоги у користуванні 864 номерами, випущеними протягом 1925-2000 рр., підготовлено великий за обсягом покажчик змісту журналу, де вміщено майже 19 тис. позицій, включено описи практично всіх публікацій “Всесвіту”. Матеріали покажчика подано за відповідними розділами, підрозділами й рубриками, що визначало тематику журналу.

Пропоноване увазі читачів видання має дві частини: «Систематичний покажчик змісту журналу за 1925-2000 рр.» та «Матеріали до історії журналу “Всесвіт”».

Перша частина складається з 14 тематичних розділів та допоміжних покажчиків і списків. Найбільший за обсягом перший розділ “Художня література і фольклор” (понад 5 тис. позицій) представляє літературу стародавнього світу, середніх віків, нову літературу (подану за

країнами, а всередині підрозділів – за абеткою авторів), фольклор. Читач має змогу ознайомитися практично з усіма європейськими та латиноамериканськими літературами (включаючи маловідомі в Україні – гельську, фризську, ретороманську та ін.). Велике місце займає література Азії та Африки – представлено твори авторів з 52 країн у перекладах з арабської, в'єтнамської, корейської, китайської, японської та інших мов. Органічно доповнюють перший розділ матеріали другого розділу “Спогади. Щоденники. Листи. Документальна проза”.

Третій розділ “Критика і літературознавство” містить підрозділи, що розповідають про лауреатів Нобелівської, національних премій у галузі літератури, про літературу окремих регіонів, країн, народів. Всередині підрозділів, що представляють літературу певної країни, спочатку подані загальні статті щодо розвитку літературного процесу, потім матеріали про творчість окремих авторів, в кінці підрозділу зібрані рецензії та відгуки. В окремих випадках у підрозділі, присвяченому певній країні, є також поділ на окремі літератури (це, зокрема, стосується літератур Великобританії, Російської Федерації, України).

З культурою і мистецтвом народів світу знайомить четвертий розділ. Він має тематичні підрозділи, присвячені загальним питанням розвитку культури, бібліотекам і музеям, окремим видам мистецтва тощо.

П'ятий розділ “Міжнародні літературні взаємини” розповідає, зокрема, про переклади, видання і вивчення іноземної літератури в Україні, а також про видання, переклади і вивчення української літератури за кордоном.

Окремі розділи покажчика (6-9) висвітлюють питання філософії, психології, релігійного життя, розвитку освіти, медицини, економіки, техніки, побут і звичаї народів світу та ін. Великий за обсягом десятий розділ присвячено питанням міжнародного життя, країнознавства. Він містить цікаві матеріали з життя народів різних країн світу (за абеткою країн).

Звертаємо увагу бібліотечних працівників на матеріали дванадцятого розділу «Бібліографія на сторінках “Всесвіту”». В останніх розділах представлені також рекламні матеріали, що друкувались у 20-30-х рр., некрологи, листування редакції з читачами та ін.

Завершують першу частину книги допоміжні покажчики та списки. Крім традиційних іменних покажчиків авторів, перекладачів, ілюстраторів, персоналій подані покажчики видань, рецензії на які вміщено в журналі, покажчик мов, з яких здійснювалися переклади, покажчик художніх творів за жанрами.

У другій частині книги надруковано історико-критичний нарис головного редактора журналу Олега Микитенка «Феномен “Всесвіту”», фактичні, ілюстративні, інші матеріали, що доповнюють нарис.

Видання адресується бібліотекарям, літературознавцям, історикам, письменникам, учителям, студентам, видавцям, іншим читачам.

Та що б не було там: чи буря, чи спека,
Прихисток і захист всім – бібліотека!
Крокують в майбутнє соратники вірні
Всіх творчих людей – трударі-книгозбірні.

Роботи й турботи у залах достоту –
Тож молодь вростає у нашу спільноту!
Її закликають до рідного стану
Навчені життям і людьми ветерани.

Л. Бейліс

Не зрушить їх з місця ніяка атака,
За це їм повага і щира подяка!

Ці віршовані рядки, а також урочисті музичні акорди стали емоційним камертоном і своєрідною програмою святкового дійства в Національній парламентській бібліотеці України, де традиційно, але й незаштамповано, з творчою вигадкою відзначали

Всеукраїнський день бібліотек. Проводився він під патронатом Міністерства культури і туризму України (МКіТ), за участю представників бібліотечної громадськості, найбільших українських бібліотек – НПБ України, національних ім. В. Вернадського, для дітей; державних історичної, для юнацтва;

наукових бібліотек університетів „КПІ”, Київського національного імені Тараса Шевченка, „Кієво-Могилянської академії”, наукової медичної і наукової-технічної бібліотек, а також Української бібліотечної асоціації, партнерів і спонсорів НПБ України.

До свята було приурочено входи – довгоочікуване відкриття після капітального ремонту найбільшої зали бібліотеки. Святкову стрічку перерізали генеральний директор НПБ України Т. Вилегжаніна і заступник міністра культури і туризму України О. Шокало-Бенч, яка тепло поздоровила присутніх, побажала їм професійних та особистих успіхів і пообіцяла, що із подальшим зміцненням держави їхня праця буде все більше цінуватися.

Стрункі обриси, ошатне убрання оновленої зали, блискучі відреставровані столи та підлога, велика кількість учасників заходу – все це створювало урочистий, небуденний настрій. Користувачі бібліотеки задоволені комфортними умовами залу, розміщенням у ньому для відкритого доступу нових номерів періодичних видань, обладнанням автоматизованих робочих місць.

Після привітального слова Т. Вилегжаніної відбулося нагородження великої кількості бібліотечних фахівців: вручалися

почесні відзнаки Міністерства культури і туризму України, Почесні грамоти цього міністерства і ЦК Профспілки працівників культури України, а також Подяки і Почесні грамоти та цінні подарунки київського міського голови.

Зворушливим дійством стало посвячення в бібліотекарі молодих фахівців із різних установ міста, які, попрацювавши вже деякий час, довели, що справді віддані своєму вибору професії. Ветерани разом із напутніми словами подарували їм набори канцелярського приладдя. З вуст молоді пролунала присяга бібліотекаря.

Приємний подарунок – демонстрацію ексклюзивної колекції сучасного одягу «Україночка» – жінкам-бібліотекарям зробив Зразковий театр моди «Барвограй» Центру позашкільної освіти Святошинського району м. Києва.

Насамкінець відбувся концерт, у якому взяли участь провідні артисти Київської національної філармонії, яка є давнім партнером бібліотеки.

Святкування Всеукраїнського дня бібліотек не стало черговим офіційним заходом: воно торкнулося сердець всіх присутніх і засвідчило зростання суспільної поваги до бібліотечної професії. Сприяла цьому і допомога партнерів: Центру інформаційних ресурсів Посольства США, Культурного центру Гете-Інституту у Києві, Британської Ради в Україні, Міжнародного фонду «Відродження», Французького культурного центру в Україні, Національної філармонії України, Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України, Київського міського центру народної творчості та культурологічних досліджень, яким колектив Національної парламентської бібліотеки України висловлює щирю вдячність.

У самому центрі Києва, "золотому кільці" історичних та художніх пам'яток столиці України, знаходиться шедевр архітектурного мистецтва XIX ст. – вишуканий та затишний особняк. Тут з 1969 року розміщується Державна наукова медична бібліотека (ДНМБ) Міністерства охорони здоров'я України.

А створено книгозбірню було 1930 р. як Київську державну медичну бібліотеку Народного комісаріату охорони здоров'я України. З 1946 вона діє як Республіканська наукова медична бібліотека МОЗ УРСР, а з 1992 р. має нинішній статус.

Бібліотека завжди радо зустрічає своїх відвідувачів. Серед них були такі знані лікарі, як М. Стражеско, О. Кримов, Я. Фрумкін Б. Маньковський, Л. Громашевський, В. Чаговець, І. Іщенко, М. Амосов. Та й зараз у числі її читачів та щирих друзів – ціла когорта всесвітньо відомих учених. А загалом вона обслуговує понад 72 тис. читачів.

З року в рік книгозбірня підіймалася сходінками визнання та авторитету від крайової до всеукраїнської бібліотеки загальнодержавного значення з відповідним рівнем кадрового і матеріально-технічного забезпечення. Працею кількох поколінь фахівців, бібліотекарів за покликанням, ДНМБ посіла достойне місце в інформаційному просторі держави, виконуючи такі важливі функції, як формування і збереження інтелектуального потенціалу галузі; організація ефективного використання вітчизняних та світових інформаційних ресурсів на основі впровадження новітніх технологій.

Державна наукова медична бібліотека сьогодні – це:

- невід'ємна складова частина системи охорони здоров'я, головна ланка системи науково-медичної інформації країни;
- організаційний, науково-дослідницький та науково-методичний центр мережі 939 медичних бібліотек України;
- національне книгосховище літератури медико-біологічного комплексу;
- державний депозитарій медичної літератури;
- центр галузевого документообміну;
- центр патентної та нормативно-технічної документації в галузі медичної науки і охорони здоров'я;
- складник системи професійної підготовки кадрів.

Книжкові фонди ДНМБ – скарбниця документальної пам'яті кількох епох.

Документні зібрання бібліотеки – національне культурне надбання, складова частина загальнокультурної спадщини, яка охороняється державою.

Її загальний фонд складає 1 455 000 прим. документів.

Окрасою фонду національної медичної книгозбірні є унікальна колекція рідкісних та раритетних видань XVI-XVIII ст., зокрема твори медиків античного світу, епохи Відродження та Просвітництва; зібрання з

власних бібліотек видатних вітчиз-

няних медиків; фонд медичної україніки (література з автографами та дарчими написами).

Понад 35 років у ДНМБ функціонує фонд патентних та нормативно-технічних документів – один із найбільших спеціалізованих галузевих фондів, який нараховує понад 200 тис. одиниць зберігання. Широко використовуючи можливості Інтернету, бібліотека надає користувачам доступ до іноземних фахових баз даних, зокрема, "Medline" від Національної медичної бібліотеки США, фахових електронних журналів, ресурсів компанії "EBSCO". Нині ДНМБ забезпечує доступ до майже 1,5 тис. повнотекстових електронних журналів в режимі он-лайн.

У 2002 р. створено веб-сайт бібліотеки, налагоджено онлайнний доступ до її електронного каталогу, який містить БД книг та авторефератів; патентів на винаходи фахівців України; української медичної періодики; книжкових пам'яток; реєстраційно-аналітичного розпису періодичних видань. Функціонує також краєзнавча електронна картотека "Охорона здоров'я України".

Цього ж року за підтримки Всесвітнього ротарійського руху, зокрема Ротарі-клубів Німеччини, а також Австралійської фундації допомоги дітям Чорнобиля, у ДНМБ відкрито інформаційно-комп'ютерний центр.

Крім традиційних, бібліотека надає користувачам широкий спектр додаткових послуг, зокрема таких, як підготовка оглядових, реферативних та інформаційних матеріалів; письмові та усні переклади іноземними мовами і навпаки текстів відповідної тематики; бібліографічний супровід дисертаційних робіт; здійснення тематичного патентного пошуку з оформленням відповідної довідки; індексування документів за УДК.

Вже багато років творчий колектив бібліотеки очолює директор Р. Павленко. Вона є заслуженим працівником культури України, кавалером ордена княгині Ольги.

У Державній науковій медичній бібліотеці працює колектив однодумців, справжніх професіоналів і ентузіастів своєї справи. І попереду у нього багато цікавих планів на благо вітчизняної медицини і бібліотечної галузі.

Колектив НПБ України, редакція "Бібліотечної планети" щиро поздоровляють колег із ювілеєм і бажають їм успіхів, великого людського щастя!

Т. Остапенко

ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСНІЙ НАУКОВІЙ МЕДИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ – 60!

ПОЧАТОК історії Запорізької обласної наукової медичної бібліотеки (ОНМБ) сягає далекого 1945-го – року Великої Перемоги. Бібліотеку було організовано 1 липня за наказом Запорізького обласного відділу охорони здоров'я. Спочатку фонд включав лише 500 книжок та журналів, які дивом збереглися у залізничній лікарні. Придбати спеціальну літературу було майже неможливо. Книжки, журнали, довідкова література збиралися по крихтам. Велику допомогу у комплектуванні фонду надали провідні бібліотеки галузі, а також Перший Московський медичний інститут. Вже за перші десять років існування книжковий фонд збільшився до 38 108 прим., а кількість читачів – до 521.

У 1951 році було організовано 23 бібліотечні пункти при всіх районних лікарнях і 11 – при інших лікувально-профілактичних закладах. Активно функціонував заочний абонемент (тоді він звався “поштоабонемент”), який обслуговував літературою не тільки медиків Запорізької, але й Херсонської та Дніпропетровської областей.

Поступово поліпшувалися умови роботи бібліотеки. Зараз її фонд складається з 343 тис. документів і обслуговує вона понад 15 тис. користувачів. Бібліотека веде активну краєзнавчу, інформаційну роботу, зокрема, популярними є тематичні вечори, читальні конференції. Здійснюється значна робота зі збереження, упорядкування фондів, налагодження їхнього обліку, розповсюдження передового досвіду, випуску бібліографічних посібників.

Не можна не згадати самовідданих працівників, які наполегливо, творчо і натхненно створювали авторитет бібліотеки. У повоєнні роки (1947-1961) книгозбірню очолював О. Дементьев. Понад двадцять років працював директором Г. Клименко, котрий мав великий авторитет, багато зробив для удосконалення бібліотечної справи. З 1982 року Запорізьку ОНМБ очолює Л. Дикалова.

Самовіддано працювали ветерани бібліотеки – З. Бухтій, Л. Каніна, К. Борисова, Н. Тупиченко, Л. Соколова, А. Залуніна, Н. Любомудрова, М. Меркулова.

Завідувачка

Л. Дикалова, А. Кляцька

відділу обслуговування О. Смірнова – вмілий організатор, яка добре знається на медичній літературі та бібліотечній справі. Користується авторитетом у колективі заступник директора Н. Пригунова – Професіонал з великої літери. Завжди привітна і доброзичлива завідувачка сектору книгозбирання С. Тютюнник. Створює умови для безперервної роботи бібліотеки протягом останніх 20 років начальник відділу матеріально-технічного забезпечення В. Соболева. Багато зусиль щодо пошуку нових джерел комплектування, налагодженню зв'язків з видавництвами докладає Л. Величко, яка майже десять років керує відділом комплектування та наукового оброблення літератури.

За останній час змінився читачий склад бібліотеки. Це не тільки лікарі, вчені, аспіранти, студенти медичних вузів, а й широке коло громадян, які цікавляться альтернативною медициною, нетрадиційними методами лікування, валеологією. Тому постійно вдосконалюються форми та методи роботи з користувачами. Популярними стали “виїзні читальні” – коли безпосередньо на робочому місці можна ознайомитися з новою літературою. Проведення щомісячних переглядів новинок стало традицією, як і бібліотечні дні для медичних працівників середньої ланки. Тиждень скасування боргів, Місяць читальської критики, конкурс “Кращий читач року”, виставкова діяльність – це тільки частина заходів, що роблять бібліотечне життя цікавішим, яскравим і для співробітників, і для наших читачів.

Сьогодні Запорізька ОНМБ є важливим центром інформації, що впроваджує новітні технології. Вона органічно злилася з системою охорони здоров'я області та стала її невід'ємною частиною.

Працівники закладу багато роблять для забезпечення комфортних умов праці і спілкування, створення атмосфери гостинності та доброзичливості для своїх користувачів. Тому авторитет Запорізької ОНМБ серед медиків області дуже високий.

В І Т А Є М О Ю В І Л Я Р І В !

ЄВГЕНІЮ МИКОЛАЇВНУ ЗАВАДСЬКУ

Нещодавно виповнилося 75 років нашій колезі – шановній **Євгенії Миколаївні Завадській**.

Народилася вона в селищі Тараща, що на Київщині. Їй довелося пережити не тільки страшну війну і німецьку окупацію, а й післявоєнну розруху і голод, холод в класах і гуртожитку, доволі часті відриви від уроків для прибирання розвалів на Хрещатику, висаджування дерев на Трухановому острові, осушення ірпінської заплави під землеробство, земельні роботи при будівництві газопроводу „Дашава – Київ” і т. ін.

Входження у бібліотечну професію розпочалося з навчання у Київському технікумі підготовки культурно-освітніх працівників, а трудова діяльність – з посади бібліотекаря книгозбірні при Палаці культури працівників харчової промисловості м. Києва. Згодом були районні бібліотеки ім. М. Щорса, ім. С. Васильченка, які певний час очолювала Є. Завадська, бібліотека ім. Ф. Достоєвського (зав. відділом), міське управління культури (інспектор, ст. інспектор по бібліотеках).

Працюючи у згаданих установах, Євгенія Миколаївна заочно навчалась у Харківському державному бібліотечному інституті. Праця і навчання поглиблювали і удосконалювали її знання, давали можливість виявити організаційні здібності.

Проте найбільше місце в її трудовому житті (понад 20 років) зайняла педагогічно-викладацька діяльність у Київському державному інституті культури (нині – Київський національний університет культури і мистецтв). Глибокі фахові знання, практичний досвід, творча обдарованість Євгенії Миколаївни сприяли вихованню кількох поколінь спеціалістів бібліотечної справи.

Понад 14 років віддала вона також роботі в Національній парламентській бібліотеці України, спочатку на посаді методиста і завідувачки сектору науково-методичного відділу, а з 1990 р. – у відділі наукової організації праці.

Євгенія Миколаївна займалась удосконаленням бібліотечних технологій, розробляла інструктивно-методичні матеріали, що регламентують основні бібліотеч-

ні процеси. Нею підготовлено такі технологічні інструкції, як: „Шлях проходження документів у НПБ України”, „Шлях проходження вимоги користувача (абонента) на документ”, „Про роботу по попередженню, оформленню обліку і ліквідації відмовлень у видачі документів з фондів Бібліотеки її користувачам (абонентам)”.

За участю Є. Завадської були розроблені норми на процеси бібліотечно-бібліографічної роботи бібліотеки, здійснювалося наукове дослідження з проблеми „Місце НПБ України на інформаційному ринку регіонів”, вивчалася діяльність національних бібліотек світу тощо.

Її знання та досвід високо цінувалися у бібліотечно-му середовищі.

Є. Бабич

Колектив Національної парламентської бібліотеки України, редколегія журналу «Бібліотечна планета» щиро вітає Вас, шановна Євгеніє Миколаївно, зі славним ювілеєм, зичить Вам і Вашій родині міцного здоров'я, благополуччя, добробуту в сім'ї!

ТЕТЯНУ ВАСИЛІВНУ НОВАЛЬСЬКУ

Київський національний університет культури і мистецтв підготував значну когорту спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери, які плідно працюють у бібліотеках, Книжковій палаті України, в інформаційних агенціях та ін. закладах нашої країни. Значна заслуга в цьому належить **Тетяні Василівні Новальській**, кандидату історичних наук, професору кафедри бібліотекознавства та інформаційних ресурсів, відомому вітчизняному фахівцю в галузі бібліотечно-інформаційної науки.

Т. Новальська народилася 8 листопада в м. Києві, в сім'ї робітників. Трудову діяльність розпочала 1975 р. у Державній республіканській бібліотеці УРСР (нині – Національна парламентська бібліотека України) на посаді секретаря директора бібліотеки – відомого фахівця і педагога бібліотечної справи В. Бабича, згодом бібліотекара відділу обслуговування. Свою роботу Тетяна Василівна поєднувала з заочним навчанням у Київському державному інституті культури (нині – Київський національний університет культури і мистецтв, КНУКіМ)

Понад чверть століття (починаючи з 1979 р.) Т. Новальська працює на кафедрі бібліотекознавства (нині – бібліотекознавства та інформаційних ресурсів) КНУКіМ спочатку лаборантом кафедри, згодом асистентом, доцентом, професором. У 1989 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Розвиток профспілкових бібліотек Української РСР (1917-1987)». З 2002 по 2004 роки підвищувала свій науковий та професійний рівень у докторантурі КНУКіМ.

Протягом своєї тривалої педагогічної діяльності викладає дисципліни бібліотекознавчого спрямування: «Бібліотечно-інформаційне обслуговування», «Інформаційний сервіс», «Інформаційний моніторинг документного потоку», «Інноваційна діяльність бібліотек та інформаційних центрів». Та коло її наукових інтересів в основному пов'язано з обслуговуванням користувачів, що дало можливість Т. Новальській підготувати навчально-

методичний посібник «Бібліотечно-інформаційне обслуговування» (К., 1997).

В її науковому доробку близько 70 наукових праць з проблем вітчизняного бібліотечного будівництва, зокрема, підготовлена до друку монографія «Український читач в бібліотекознавчих дослідженнях ХХ – поч. ХХІ століття».

Тетяна Василівна постійно бере участь у міжнародних, всеукраїнських та вузівських науково-практичних конференціях. Характерними її рисами є почуття відповідальності за доручену справу, доброзичливість, людяність. Т. Новальська користується заслуженим авторитетом серед колег, аспірантів та студентської молоді. Під її керівництвом було захищено кандидатську дисертацію І. Тимошенко на тему «Читачі публічних бібліотек України: основні напрями вивчення», підготовлено до захисту дисертаційні дослідження здобувачів кафедри А. Литвин та І. Романченко. Людина щира і безпосередня, вона завжди готова прийти на допомогу кожному в особистих питаннях і у вирішенні фахових завдань.

За плідну роботу Т. Новальська неодноразово отримувала подяки від Міністерства культури і мистецтв України, міського голови та керівництва університету.

Вітаючи Тетяну Василівну з ювілеєм, друзі та колеги з кафедри бібліотекознавства та інформаційних ресурсів КНУКіМ бажають їй творчої наснаги, успіхів, а головне – здоров'я та багато-багато щасливих і радісних років життя!

*Редколегія журналу «Бібліотечна планета»
приєднується до добрих слів колег
і зичить Тетяні Василівні
бадьорості і трудового завзяття!*

РОМАН ЙОСИПОВИЧ ЦЕЛІНСЬКИЙ

8 листопада 2005 р. закінчилося земне життя відомого бібліотекознавця, бібліографа, заслуженого працівника культури України, ветерана Великої Вітчизняної війни Романа Йосиповича Целінського.

Народився Р. Целінський 30 листопада 1928 року в м. Харкові, де у 1954 році у Харківському державному бібліотечному інституті набув бібліотечної спеціальності.

За свою трудову діяльність був на посадах викладача Дубнівського бібліотечного технікуму, інструктора Рівненського обкому комсомолу, завідувача відділу каталогів і довідково-бібліографічної роботи Книжкової палати УРСР.

У 1964 році Романа Йосиповича Целінського призначено директором Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Міністерства сільського господарства (тепер – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук). На цій посаді розкрився його талант керівника і організатора, проявився потенціал його фахових здібностей. Вся бібліотечна діяльність Романа Йосиповича була підпорядкована основній меті – удосконаленню та поліпшенню обслуговування читачів, задоволенню їхніх інформаційних потреб, що знайшло своє відображення у його творчому доробку, який складає близько 150 праць.

Р. Целінський брав активну участь у науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах, часто виступав з доповідями і повідомленнями.

У сфері його діяльності була підготовка бібліотечно-бібліографічних кадрів. Зокрема, Р. Целінський часто був головою державної екзаменаційної комісії на бібліотечному факультеті КДУКіМ, керував виробничою практикою студентів, проводив лабораторні та семінарські заняття з курсу "Бібліографія сільськогосподарської літератури".

За заслуги у розвитку бібліотечної справи, якій він віддав майже 50 років, Р. Целінський був нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради України, іншими урядовими нагородами.

Роман Йосипович користувався повагою і авторитетом серед колег і друзів. Його цінували за порядність, чесність і принциповість, тверду громадянську позицію, скромність і доброзичливість.

Світла пам'ять про Романа Йосиповича Целінського збережеться в серцях тих, хто його знав, спілкувався з ним.

Василь Бабич

ШАНОВНІ ПРАЦІВНИКИ БІБЛІОТЕК!

Звертаємо вашу увагу на те, що діє Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1546 (див.: Офіц. вісн. України. – 2003. – № 40. – С. 37-40). Заходи Програми забезпечуються фінансуванням у межах видатків, передбачених на цю мету в державному бюджеті на відповідний рік.

Наші автори

Амельченко Ю., директор Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Грушевського

Ашаренкова Н., кандидат педагогічних наук, професор Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Бабій Л., заступник директора Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка

Бабич Є., голова Ради ветеранів Національної парламентської бібліотеки України

Басенко С., завідувачка відділу Національної парламентської бібліотеки України

Бейліс Л., завідувач відділу Національної парламентської бібліотеки України

Вилегжаніна Т., генеральний директор Національної парламентської бібліотеки України

Гамалій Г., головний бібліотекар Національної парламентської бібліотеки України

Дікалова Л., директор Запорізької обласної наукової медичної бібліотеки

Ільчук Л., завідувачка відділу Дубенської Центральної районної бібліотеки СПШБ Рівненської області

Кляцька А., Запорізька обласна наукова медична бібліотека

Лупінос М., головний бібліотекар Національної парламентської бібліотеки України

Остапенко Т., заступник директора Державної наукової медичної бібліотеки України

Пашкова В., директор Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні, кандидат історичних наук,

Розколупа Н., вчений секретар Національної парламентської бібліотеки України

Тітова Н., директор Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки, заслужений працівник культури

Шемаєва Г., кандидат історичних наук, доцент, докторант Харківської державної академії культури

Ярошенко Т., директор Наукової бібліотеки Національного університету "Києво-Могилянська Академія"